

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Františka Pecková

Asimilace znělosti v češtině rodilých mluvčích angličtiny
Czech assimilation of voicing in native speakers of English

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radek Skarnitzl, Ph.D.

Praha, 2019

Poděkování

Velice děkuji vedoucímu práce doc. Mgr. Radku Skarnitzlovi, Ph.D. za cenné rady, pomoc a trpělivost při vytváření této diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat všem mluvčím, kteří ochotně obětovali svůj čas a vytvořili nahrávky, na nichž je založena praktická část práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Bc. Františka Pecková

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na výslovnost anglických rodilých mluvčích v češtině, konkrétně se zabývá asimilací znělosti. Teoretická část popisuje české a anglické souhlásky, řečové procesy v obou jazycích, faktory ovlivňující cizinecký přízvuk v cizím jazyce a analýzu učebnic z pohledu procvičování asimilace znělosti.

V praktické části byl proveden výzkum mezi 12 anglickými rodilými mluvčími. Tito mluvčí vytvořili nahrávky, které pak podlely poslechové a akustické analýze. Z těchto analýz byly vyvozeny závěry o správnosti výslovnosti a také o správnosti užití asimilace znělosti obecně i pro jednotlivé mluvčí. Na základě získaných dat byl vytvořen didaktický plán na procvičování tohoto jevu.

Klíčová slova: angličtina, čeština jako cizí jazyk, asimilace znělosti, výslovnost, souhlásky, znělost, fonetika

Abstract

This diploma thesis deals with pronunciation of English speakers in Czech, especially with assimilation of voicing. The theoretical part describes Czech and English consonants, speech processes in both languages, factors influencing foreign accent and textbook analysis focusing on the practice of assimilation of voicing.

The following part presents a research with 12 English native speakers. From these analyses, conclusions were drawn about the correctness of pronunciation and also about the correctness of assimilation of voices in general and for individual speakers. On the basis of the obtained data, a didactic plan for this phenomenon was created.

Key words: English, Czech as a foreign language, assimilation of voicing, pronunciation, consonants, voicing, phonetics

Obsah

1. Úvod.....	7
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
2. Hlásky a jejich vlastnosti.....	9
2.1. Samohlásky a souhlásky	9
2.2. České a anglické souhlásky	9
2.3. Znělost, desonorizace, aspirace a napjatost	11
3. Řečové procesy.....	17
3.1. Asimilační procesy obecně	18
3.2. Asimilace znělosti v češtině.....	18
3.3. Asimilace znělosti v angličtině.....	20
3.4. Dosavadní výzkum	20
4. Osvojování výslovnosti druhého jazyka.....	21
4.1. Druhý jazyk.....	21
4.2. Faktory ovlivňující osvojování výslovnosti L2	22
5. Analýza učebnic	24
5.1. Český krok za krokem 1	25
5.2. New Czech Step by Step.....	28
5.3. Český krok za krokem 2	30
5.4. Čeština pro cizince A1 a A2	31
5.5. Čeština pro cizince úroveň B2.....	33
PRAKTICKÁ ČÁST.....	34
6. Výzkum	34
6.1. Záměr práce	34
6.2. Sběr materiálu.....	34
6.2.1. Mluvní.....	34
6.2.2. Texty a vznik nahrávek.....	37

6.3.	Poslechová analýza	39
6.3.1.	Správnost výslovnosti a užití asimilace znělosti.....	39
6.3.2.	Vliv faktorů na správnost užití asimilace znělosti	42
6.3.3.	Shrnutí.....	46
6.4.	Akustická analýza	46
6.4.1.	Hlásky uvnitř slova	47
6.4.2.	Hlásky přes hranici slov.....	52
6.4.3.	Shrnutí.....	58
7.	Didaktický plán nácviku asimilace znělosti	60
8.	Závěr	64
9.	POUŽITÁ LITERATURA.....	66
10.	SEZNAM PŘÍLOH	69

1. Úvod

Při hledání tématu pro svou diplomovou práci jsem dlouho váhala, jak propojit a zužítkovat všechny své dosavadní studijní znalosti se svou praxí učitelky češtiny pro cizince a velkou základnou anglických rodilých mluvčích z řad svých studentů. Po týdnech přemýšlení se nakonec zrodila myšlenka, že by bylo zajímavé prozkoumat výslovnost anglických rodilých mluvčích v češtině. Lákala mě především realizace fonetického výzkumu.

Nejzajímavějším segmentem české výslovnosti, jenž nebyl v kontextu anglických rodilých mluvčích příliš probádán, je asimilace znělosti. Proto jsem se rozhodla, že sestavím soubor několika slov a frází, jež dám přečíst svým studentům pocházejícím z anglicky mluvícího prostředí, a pokusím se analyzovat, zda asimilaci znělosti umí či neumí použít.

Nakonec vznikla diplomová práce, která má několik částí. V teoretické části se zaměřím na popis problematiky znělosti hlásek jak v češtině, tak v angličtině. Kromě znělosti se pokusím zobecnit i poznatky o dalších vlastnostech hlásek, jakými jsou desonorizace, aspirace a napjatost. Pro lepší představu srovnám několik minimálních párů (českých a anglických slov) a na těchto příkladech ukážu základní rozdíly mezi hláskami v češtině a angličtině. Dále v teoretické části popíši řečové procesy, ke kterým v obou jazycích dochází, se zaměřením na asimilaci znělosti a různé její typy.

V dalších podkapitolách věnovaných teorii osvojování druhého jazyka zmíním faktory, jež se mohou odrazit na kvalitě přízvuku nerodilého mluvčího. Tyto faktory budou také dílčí součástí praktického výzkumu této práce. Budu se také věnovat analýze vybraných populárních učebnic češtiny pro cizince z hlediska procvičování výslovnosti a zejména asimilace znělosti.

Praktická část dává prostor k realizaci a popisu mého výzkumu. Nejprve v této části představím všech 12 mluvčích, bez nichž by výzkum nebylo možné provést, a výzkumný materiál, tedy slova a fráze, jež mluvčí četli v nahrávkách. Po získání materiálu byly provedeny dvě analýzy – poslechová, tedy orientační analýza správnosti výslovnosti zkoumaných hlásek a správnosti aplikace pravidel asimilace znělosti; a analýza akustická, jež poskytla akustická data o znělosti zkoumaných hlásek. Na základě těchto dat jsem vyvodila závěry o vlivu jednotlivých faktorů (např. věk, délka pobytu v ČR atd.) na úspěšnost užití asimilace znělosti, a také jsem zhodnotila, jaký typ asimilace byl pro naše respondenty více či méně problémový. V poslední kapitole této práce navrhuji systém procvičování asimilace znělosti na základě vytvořeného pracovního listu a hracího plánu s ohledem na získané informace z výzkumu.

V celé práci budou konzistentně užívány transkripční symboly mezinárodní fonetické abecedy (IPA), aby byly všechny transkribované texty sjednocené, kromě cvičení v pracovních listech. Zde budou použity transkripční znaky odvozené z češtiny kvůli zjednodušení práce pro studenty českého jazyka, kteří nemají zkušenosti s abecedou IPA.

TEORETICKÁ ČÁST

2. Hlásky a jejich vlastnosti

2.1. Samohlásky a souhlásky

Hláška, jakožto základní stavební jednotka zvuku, je určena svými artikulačními a zvukovými vlastnostmi. Na hlásku lze nahlížet ze dvou perspektiv – fonologické, tedy funkční, a fonetické, tedy artikulační a akustické. Z funkčního hlediska mluvíme o fonémech, tj. jednotkách, které mají distinktivní funkci. Jejich záměnou je možné změnit význam slova. Fonémy jednoho jazyka však nemusí mít funkci fonému v jazyce jiném. Realizace fonému může v jazyce probíhat různě. Čeština má podle *Mluvnice současné češtiny* (Volín 2010, in Cvrček a kol. 2010, s. 43) 39 fonémů – 13 samohláskových a 26 souhláskových.

Samohlásky jsou znělé tóny, tedy periodické zvuky, při jejichž artikulaci je vokální trakt otevřený a jejichž funkcí je tvořit vrchol neboli jádro slabiky. „*Vynikají svou větší amplitudou a vzhledem ke svému periodickému charakteru jsou nositelkami základní frekvence.*“ (Duběda 2005, s. 47) Stojí v syntagmatické opozici vůči souhláskám, při jejichž produkci vznikají ve vokálním traktu překážky. Souhlásky tvoří hrany slabiky, tedy préturu a kodu. Existuje však i několik výjimek, a těmi jsou souhlásky slabikotvorné (r, l, m). Souhlásky dělíme na dvě skupiny, obstruenty a sonory. Obstruenty jsou ty hlásky, při jejichž produkci vzniká v ústní dutině překážka (obstrukce). Tato překážka vytváří šumovou vlastnost obstruentu. Na druhou stranu sonory jsou souhlásky, jež se vyznačují velkou mírou vokálnosti, jsou tedy všechny znělé a tvoří znělostní páry.

Tato práce se bude zabývat především znělostí souhlásek, proto se v následující podkapitole věnujeme detailnímu popisu právě této vlastnosti.

2.2. České a anglické souhlásky

České souhlásky lze dělit do skupin podle tří kritérií: místo artikulace (místo překážky ve vokálním traktu), způsob artikulace a znělost. Z hlediska místa artikulace dělíme souhlásky na labiální, alveolární, postalveolární, palatální, velární a glotální. Podle způsobu artikulace pak souhlásky dělíme na obstruenty a sonory. Mezi obstruenty patří: explozivy, při jejichž produkci vznikne přechodná překážka, která zabrání proudu vzduchu a poté dojde k jejímu uvolnění, tzv. explozi; frikativy, které jsou typické tzv. úžinou, tedy těsným přiblížením artikulátorů; afrikáty, při jejichž artikulaci nejdříve dojde k počáteční krátké explozi a po jejím uvolnění následuje vytvoření úžiny; a frikativní vibranta /ʀ/, která je tvořena kmitáním, tedy opakovaným dotykem

jazyka a tvrdého patra. Sonory lze rozdělit na nazály, které se vyznačují závěrem v ústní dutině a spuštěným měkkým patrem, výdechový proud tedy uniká nosem; aproximantní vibrantu /r/, jež je v češtině realizována spíše jednokmitně, nejde tedy o absolutní vibrantnost (což platí i pro výše zmíněnou hlásku /r̥/); laterální aproximantu /l/, při níž se špička jazyka dotýká horní části ústní dutiny a vzduch proudí po stranách jazyka; a aproximantu /j/, při jejíž produkci se k sobě artikulátory lehce přiblíží.

Znělost je vlastnost hlásek, jež je artikulačně definována kmitáním hlasivek a akusticky ji určuje přítomnost základní frekvence zvuku. Na základě přítomnosti či nepřítomnosti této vlastnosti u obstruentů rozlišujeme 9 tzv. znělostních párů. V tabulce můžeme vidět takových párů 11, avšak dva z nich (velární frikativy /x/ a /χ/; frikativní vibranta neznělá /r̥/) nejsou fonémy. Znělé jsou také sonory (viz Tabulka 1).

Následující tabulka obsahuje přehled českých souhlásek. Nerozlišujeme zde mezi fonémy a jejich systematickými variantami.

Tabulka 1: Přehled českých souhlásek. Upraveno podle: Volín (2010:45)

	bilabiální	labio-dentální	alveolární	post-alveolární	palatální	velární	laryngální
OBSTRUENTY							
exploziv	p b		t d		c ɟ	k g	ʔ
frikativ		f v	s z	ʃ ʒ		x χ	ɦ
afrikáty			ts dz	tʃ dʒ			
frikativní vibranty				r̥ r			
SONORY							
nazály	m	ɱ	n		ɲ	ŋ	
centrální aproximanty					j		
laterální aproximanty			l				
vibranty aproximativní			r				

Anglické souhlásky obecně mají velmi podobné vlastnosti jako české souhlásky. Na rozdíl od českých souhlásek rozdělujeme ty anglické také z hlediska napjatosti na *napjaté* a

nanapjaté (fortisové a lenisové) podle toho, s jakou silou je vyslovujeme a jak velké napětí či tlak vznikají mezi artikulačními orgány. „Rozdíl mezi hláskami napjatými (fortisovými) a nenapjatými (lenisovými) je výrazný zejména u hlásek závěrových, u nichž se často liší v trvání závěru v tenzi: fortisové explozivny mají závěr delší.“ (Palková 1994, s.76) V angličtině se slabé, lenisové, hlásky překrývají s hláskami znělými, silné, fortisové, s neznelými (viz Tabulka 2). Počet hlásek se v angličtině taktéž neliší příliš – angličtina disponuje 20 samohláskami a 24 souhláskami.

Tabulka 2: Přehled anglických souhlásek

	bilabiální	labio-dentální	inter-dentální	alveolární	palatální	velární	laryngální
OBSTRUENTY							
explozivny	p b			t d		k g	ʔ
frikativny		f v	θ ð	s z	ʃ ʒ		h
afrikáty					tʃ dʒ		
SONORY							
nazály	m			n		ŋ	
laterální				l			
rhotické					r		
Polovokály (glidy)	w				j		

2.3. Znělost, desonorizace, aspirace a napjatost

Jak bylo již řečeno výše, znělé jsou ty hlásky, při jejichž artikulaci dochází k vibraci hlasivek. Mezi tyto hlásky patří všechny samohlásky a ze souhlásek znělé obstruenty a sonory, a to jak v češtině, tak v angličtině.

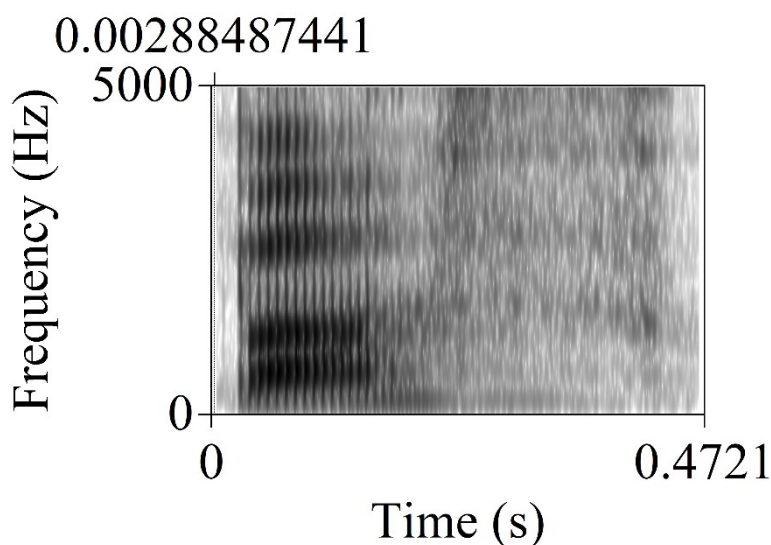
Znělost můžeme rozlišit na dva typy, a to fonetickou (reálné kmitání hlasivek, jemuž odpovídá přítomnost základní frekvence ve spektrogramu a periodičnost vlny) a fonologickou (jak je popsána v jazykovém systému). Do této problematiky taktéž vstupuje další vlastnost znělých hlásek, kterou je trvání, a to trvání buď závěru u exploziv nebo trvání šumu u frikativ. V redukované spontánní řeči totiž může dojít k situaci, v níž z fonetického hlediska souhlásku

identifikujeme jako znělou na základě kmitání hlasivek, jež bude v určité míře zachyceno na spektrogramu, avšak délkou jejího trvání ji fonologicky identifikujeme jako neznělou.

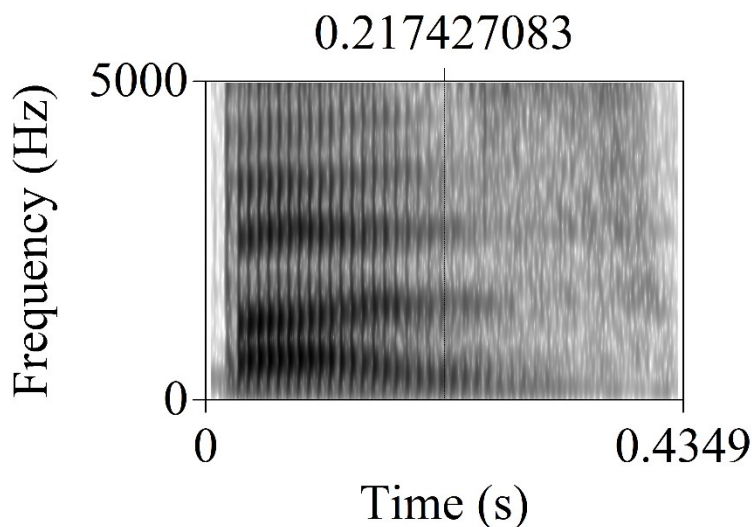
Rozdíly ve znělosti anglických i českých hlásek můžeme identifikovat díky veličině, již nazýváme *doba nástupu hlasivkového tónu* (NHT, z anglického VOT – *voice onset time*), která popisuje časový interval mezi explozí a začátkem fonace. Tyto drobné změny vlastností hlásek se týkají pouze exploziv. NHT se rovná nule, pokud hlasivky začnou kmitat přesně v okamžiku uvolnění závěru. Kmitají-li hlasivky během závěrové fáze, je pak NHT menší než nula (například u hlásky /b/), což odpovídá artikulaci znělých hlásek.

Pokud je souhláska, fonologicky klasifikovaná jako znělá, za určitých podmínek vyslovena s nižší mírou fonetické znělosti, jde o tzv. **desonorizaci**. Jsou to znělé hlásky, které během artikulace ztratí na několik milisekund znělost, kterou poté opět nabydou. Doba nástupu hlasivkového tónu je tedy rovna hodnotám okolo nuly. Desonorizované anglické souhlásky jsou vyslovovány na iniciální a finální pozici ve slově, např. anglické slovo *buzz*, v němž obě znělé souhlásky ztratí částečně svou znělost: [bʌz̥] (Skarnitzl, Šturm, Volín 2016, s. 63). Ve finální pozici však nedochází k absolutní ztrátě znělosti jako v češtině (srov. slova jako *buzz* a *bus*). Reálně tedy nerozlišujeme pouze mezi přítomností či nepřítomností znělosti, ale získáváme jakousi škálu znělost – částečná znělost – neznělost.

Rozdíly ve výslovnosti anglických slov *bus* a *buzz* ilustrují následující dva spektrogramy (Obrázky 1 a 2).

Obrázek 1: Spektrogram. Záznam slova bus

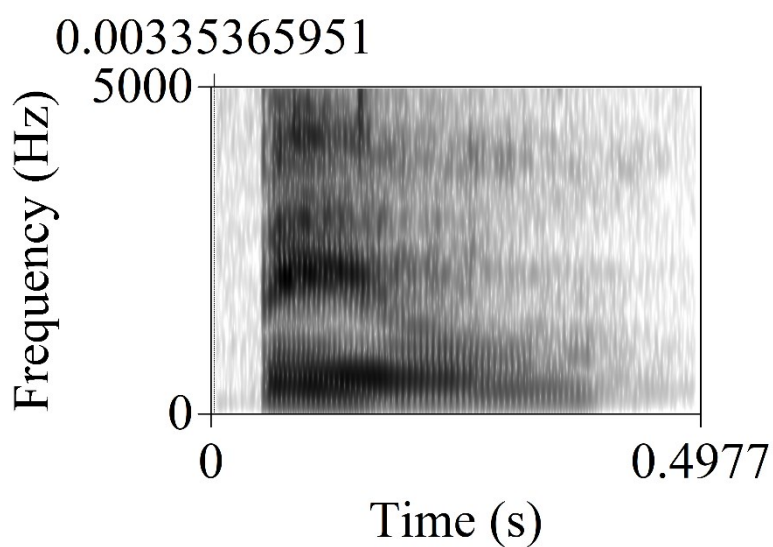

Obrázek 2: Spektrogram. Záznam slova buzz

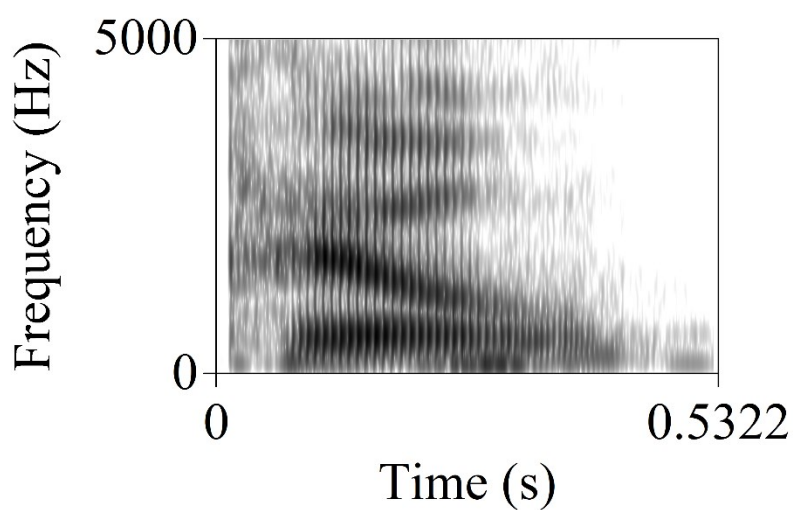
První obrázek ukazuje, že po vokálu následuje zcela neznělá hláska, tedy /s/, které je ve spektrogramu reprezentováno šumem bez formantů ve zvukovém spektru. Slovo *buzz*, v němž se na finální pozici vyskytuje hláska /z/ nýbrž desonorizovaná, je ve spektrogramu odlišené právě výskytem formantů, které se ovšem v čase vytratí – dochází tedy k částečné ztrátě znělosti.

U neznělých hlásek z pohledu nástupu hlasivkového tónu hraje roli také **aspirace**. Týká se pouze anglických hlásek /p, t, k/, a to především v pozici před samohláskou v přízvučné slabice. Při produkci aspirovaných hlásek lze zaznamenat šum glotálního původu, jenž je tvořen tím, že hlasivkovou šterbinou proudí větší množství vzduchu. V návaznosti na aspiraci je nástup fonace po okluzi o několik milisekund zpožděný, protože se hlasivky před explozí vzdálí a po explozi nastává krátký interval, po němž se mohou hlasivky opět rozkmitat. K nástupu hlasivkového tónu pak dochází po více než 35 milisekundách.

Všechny anglické explozivy /p, t, k, b, d, g/ se mohou nacházet na začátku, uprostřed i na konci slova. Již víme, že na iniciální pozici jsou znělé explozivy desonorizovány, objevuje se tedy problém, jak je odlišit od neznělých, jde-li o minimální pár. Příkladem mohou být slova *pill* [p^hɪl] a *bill* [bɪl]. Pro detailnější srovnání rozdílů ve znělosti češtiny a angličtiny použijeme příklad minimálních párů, které se vyskytují v těchto jazycích – české *pil* versus anglické *pill* a české *bil* proti anglickému *bill* – a jejich spektrogramů (Obrázky 3-6).

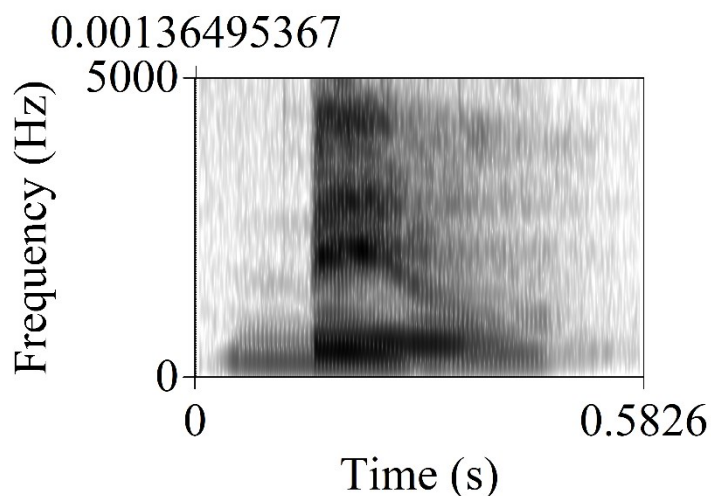

Obrázek 3: Spektrogram. Záznam českého slova pil

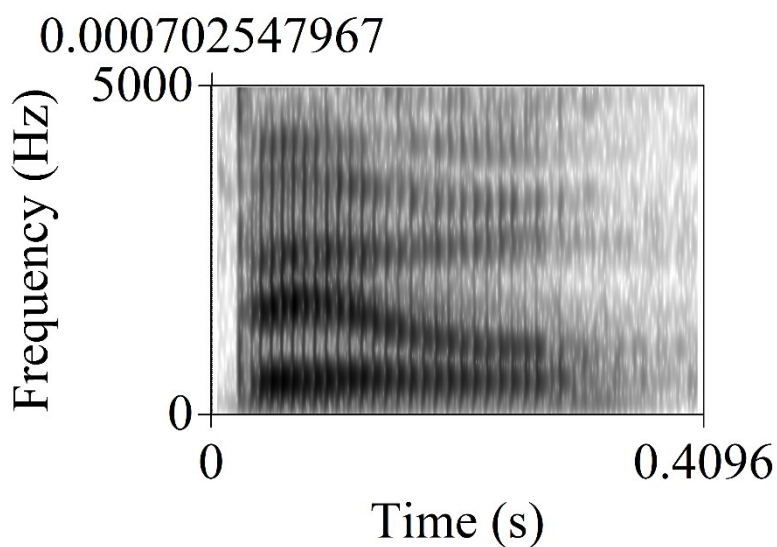

Obrázek 4: Spektrogram. Záznam anglického slova pill

Na Obrázku 3 vidíme, že závěr hlásky *p* je téměř okamžitě následován vibracemi hlasivek a jde tedy o minimální čas nástupu hlasivkového tónu. Oproti tomu následující spektrogram (Obrázek 4) ukazuje, že mezi explozí závěru hlásky *p* a nástupem hlasivkového tónu je přibližně doba 0,06s. Zde dochází k typické anglické aspiraci.

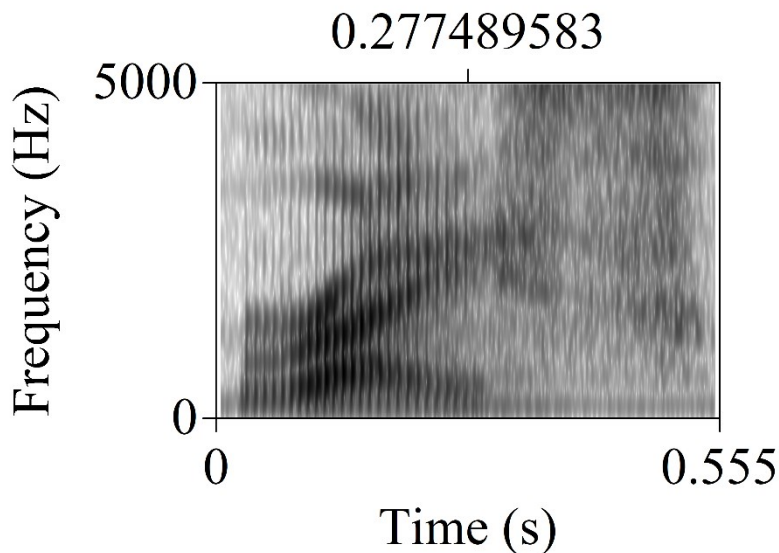
Obrázek 5: Spektrogram. Záznam českého slova bil.

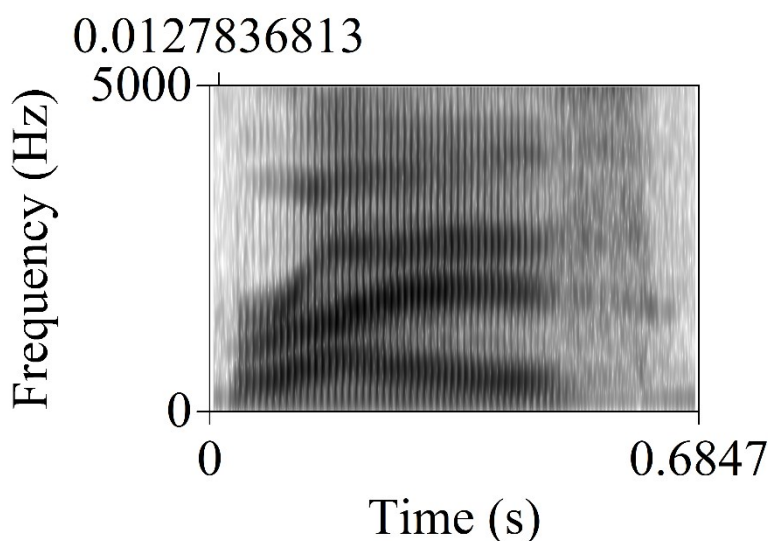
Obrázek 6: Spektrogram. Záznam anglického slova bill.

Výslovnost českého *bil* se vyznačuje tím, že hlasivky začnou vibrovat ještě před otevřením onoho závěru (na našem spektrogramu – Obrázek 5 – se jedná o cca 0,1s před explozí). Anglické *b* ve slově *bill* však tuto vlastnost nemá, jelikož je desonorizováno. Srovnáme-li nakonec obrázky 4 a 6, zjistíme, že se neznělé iniciální *p* od desonorizovaného iniciálního *b* liší aspirací a vyšší hodnotou NHT.

Důležitým ukazatelem přítomnosti znělé či neznělé explozivy ve finální pozici ve slově jsou vlastnosti předcházejících samohlásek. Hlávky /p, t, k/ jsou zcela neznělé, /b, d, g/ jsou desonorizované, znělost tedy není rozlišujícím faktorem. Před systémově neznělými hláskami však dochází k výraznému zkrácení samohlásky (anglicky *pre-fortis shortening* nebo též *pre-fortis clipping*). Pro srovnání uvedeme příklad slov *bit* a *bid*, jež můžeme transkribovat takto: [bʰɪt] a [bʰɪd], ale trvání hlávky /ɪ/ v druhém slově bude vyšší. Nejvíce je zkrácení patrné, pokud se před neznělými explozivami nachází dlouhé samohlávky či některý z anglických diftongů, například minimální pár *rice* – *rise*, což ilustrují Obrázky 7 a 8. Totéž lze vidět také u výše zmíněných slov *bus* a *buzz* (Obrázky 1 a 2), kde se trvání vokálů zásadně liší. Spektrogram znázorňující slovo *bus* ukazuje vokál přibližně o třetinu kratší než ve slově *buzz*.

Obrázek 7: Spektrogram. Záznam anglického slova *rice*.

Obrázek 8: Spektrogram. Záznam anglického slova rise.

Ve slově *rice* před neznělým /s/ má diftong délku trvání 0,16s, zatímco ve slově *rise*, na jehož konci je znělé /z/, má předcházející diftong délku trvání dvojnásobnou (0,35s).

Kategorie **napjatosti**, jež také neodmyslitelně souvisí se znělostí hlásek, je velmi komplexní a složité téma, na něž není v odborných kruzích jednotný názor. Problém totiž vzniká jak v měření respirační energie a svalového úsilí, tak v samotné definici oné napjatosti. Studie neprokázaly, že fortisové, napjaté hlásky jsou skutečně produkovány s vyšší mírou napětí než lenisové (nenapjaté). Tato kategorie rozdělení hlásek se však osvědčila v rozlišování produkováných hlásek mluvčími, jde tedy s největší pravděpodobností o jakýsi rozdíl v tlaku uvnitř dutiny ústní, jenž vzniká při artikulaci hlásek /p, t, k/ a /b, d, g/ (Skarnitzl, 2011).

3. Řečové procesy

Fonologické procesy, tedy změny a modifikace, jež se dějí při přirozené, běžné produkci jazyka, jsou procesy, při nichž se vyslovené hlásky vzájemně ovlivňují. Tyto procesy jsou přítomny v každém jazyce a patří mezi ně kromě asimilace znělosti, která je naším hlavním předmětem zkoumání, také např. *elize* (výpustka), *epenteze* (vkládání hlásek), *proteze* (užívání opěrných hlásek), *asimilace artikulační* (přizpůsobení místa či způsobu artikulace hláskovému okolí) (Volín, 2010, in Cvrček a kol. 2010 s. 50; Palková 1994, s. 144-147).

V plynulé řeči není možné produkovat hlásky plnou výslovností, dochází proto k interakci artikulačních úkonů, jež artikulačním orgánům výslovnost zjednodušuje. Vlastnosti vyslovených hlásek se často v čase překrývají, a tím dochází k tzv. *koartikulaci*, a to např.

nazalizace samohlásek /a/ a /i/ ve slově *maminka*, labializace /k/ ve slově *kůň*, v angličtině dentalizace alveolárních hlásek ve spojení *in the*). (Skarnitzl, Šturm, Volín 2016, s. 71).

Koartikulace, jež se řadí ke změnám závislým na kontextu, se věnovat nebudeme. Hlavním tématem této práce jsou asimilační procesy, a ty budou detailněji popsány v následující podkapitole.

3.1. Asimilační procesy obecně

Asimilace (spodoba) je změna, při níž se hlásky, nacházející se v těsné blízkosti, navzájem ovlivňují a předávají si své vlastnosti. Na rozdíl od koartikulace však při asimilaci znělosti nedochází pouze k překryvu některých vlastností hlásek, nýbrž nastává změna identity hlásky.

Cvrček a kol. (2010) klasifikuje asimilační procesy podle tří kritérií na asimilaci *kontaktní* a *distanční* podle toho, zda spolu zasažené segmenty přímo sousedí či jsou od sebe vzdálené. Dalším kritériem je směr asimilace. Pokud jedna hláska ovlivňuje hlásku předchozí, jde o asimilaci *regresivní* (*anticipační*). Opačným směrem, tedy vlivem na hlásku následující, se šíří asimilace *progresivní* (*perseverační*). Třetí kritérium dělení asimilace zohledňuje rysy, jež jsou na okolní segmenty přenášeny. Existují tedy asimilace *znělosti*, *místa tvoření* a *způsobu tvoření*.

Palková navíc přidává klasifikaci hláskových změn na *kombinatorní* a *poziční*, podle toho, zda jsou změny závislé na kombinaci hlásek (v češtině jde např. o asimilaci znělosti) nebo na pozici hlásky ve slově (ztráta znělosti na konci slova) (Palková 1994, s. 143).

3.2. Asimilace znělosti v češtině

Asimilace znělosti je v češtině ze všech asimilací nejmarkantnější. Je to proces, kdy se sousední hlásky ve slově (nebo přes hranici slov) ovlivňují a přenášejí na sebe svou znělost či neznělost. Kvůli asimilaci znělosti dochází v češtině k rozdílu mezi zvukovou a psanou stránkou jazyka. Z toho důvodu může u cizinců nastat problém s výslovností, pokud při osvojování češtiny dochází k většímu kontaktu s psaným textem než s textem mluveným. Nyní se podíváme na popis pravidel asimilace znělosti, jak jej uvádí Palková (1994).

První skupinou regresivní asimilace jsou situace, kdy si hláska zachovává nebo přebírá neznělou podobu. Zaprvé jsou to hlásky na konci slov, za nimiž následuje pauza. Ty se vždy stávají neznělymi, což se také označuje jako neutralizace znělosti. Neznělé hlásky si tedy svou neznělost zachovávají, znělé hlásky znělost ztrácejí. Jako příklad uvedeme slovo *dub* /dup/.

Uvnitř slova se s asimilací znělosti před neznělou souhláskou setkáme u slovesa *zpívat*. Dochází zde k regresivní změně znělého *z* na neznělou hlásku *s* vlivem neznělého *p*: /spi:vət/. Neznělost poslední hlásky je přítomna taktéž pokud je první hláška následujícího slova neznělá (*lov ptáků* /lof pta:ku:/).

Z neznělé na znělou (případně zachování znělosti) se ovlivňují hlásky ve slově *prosba*, kde znělé /b/ přenáší svou znělost na hlásku *s* /prozba/. Poslední souhlásky ve slově je znělá také v případě, že následující slovo začíná na znělou souhlásku: *než bude* /neʒ bude/. K asimilaci na konci slova dochází vždy pouze u hlásek párových, nikoli u jedinečných sonor. U nich znělost či neznělost předcházejících hlásek zůstává zachována, a to na jakékoliv pozici ve slově. Příkladem může být dvojice slov *směna* /smɛna/ a *změna* /zmɛna/. Sonory ani asimilaci znělosti v češtině nespouštějí, tudíž ve slovním spojení *lov ryb* /lof rɪp/ ztratí hlásky /v/ na finální pozici svou znělost.

Pokud však jde o kombinaci jednoslabičné předložky končící znělou souhláskou před plnovýznamovým slovem, jež začíná na jedinečnou souhlásku (sonoru), zůstává znělost zachována: *nad lesem* /nad lesem/.

Palková vymezuje jednu podkapitulu asimilačním jevům, jež nemají v češtině zcela obvyklý a pravidelný průběh. Jedním z nich je asimilace znělosti dotýkající se frikativy /v/. Na konci slova a před neznělými hláskami, stejně jako ostatní párové souhlásky, ztrácí znělost (*vliv* /vlɪf/), avšak samo *v* asimilaci znělosti nevyvolává, čímž se podobá sonorám (*svolat* /svolat/, *zvolat* /zvolat/). Hlávka /v/ podle ortoepických pravidel nemá vliv ani přes hranici slov, ale ve spontánní mluvené řeči se s tímto jevem přesto můžeme setkat, a to nejen u moravských mluvčích. V poslední době se tento trend totiž šíří i na území Čech, už se tedy na území celé republiky můžeme setkat s vyslovením věty „*Běž ven*.“ následujícím způsobem: /bjeʒ ven/. Posluchači tak budou k asimilaci před /v/ tolerantnější než při asimilaci před jedinečnými sonorami.

Znělost ztrácí před neznělou souhláskou i po ní a na konci slova také hlávka *ř*, nejde však o rys, který by mohl změnit význam slova, proto se této hlávce nebudeme věnovat detailně.

Souhlásková skupina *sh* má odlišnou zvukovou podobu podle toho, z jaké nářeční skupiny mluvčí pochází. V Čechách je toto spojení vyslovováno nezněle, tedy [sx], na Moravě naopak převažuje znělá výslovnost [ʃh].

Neslabičné předložky *s* a *z* se před párovými souhláskami řídí pravidly asimilace znělosti, například *s Petrem a s Bárou* /spetrem a zba:rôu/ a *z kola a z gauče* /skola a zgaut̩sɛ/. Před jedinečnou souhláskou (a hláskou *v*) je *z* vyslovováno zněle (z *Ruska* /zruska/, předložka *s* může být podle kodifikované ortoepické normy realizována oběma způsoby (*s Janem* /sjanem/ i /zjanem/), toto pravidlo však neodpovídá dnešnímu běžnému užívání jazyka.

Výslovnost slovesa v rozkazovacím způsobu první osoby množného čísla (tvořeného koncovkou *-me*) s kmenem končícím na znělou souhlásku se připouští v obou realizacích, doporučena je však výslovnost neznělé souhlásky: *bud'me* /bucmɛ/, ale i /buɟmɛ/. Pokud kmen končí neznělou párovou souhláskou, za jedinou správnou variantu je považována pouze neznělá výslovnost (*pišme* /piʃmɛ/).

Jako poslední formu asimilace znělosti uvedeme ty formy substantiv, u nichž dochází k asimilaci v prvním pádě jednotného čísla, např. *svatba* /svadba/. Ve druhém pádě množného čísla *svateb* se analogicky znělost přenáší, ačkoliv pro ni podle pravidel asimilace není důvod. Výslovnost znělé hlásky je spisovná ([svadep]), výslovnost neznělé hlásky ([svatep]) může být považována za hyperkorektní.

3.3. Asimilace znělosti v angličtině

Podle tradičních popisů fonetiky a fonologie angličtiny, jak ji například prezentuje Peter Roach (1991), k asimilaci znělosti jako takové nedochází. Existují ale studie, které ukazují, že v praxi k určité asimilaci přeci jen dochází. Například Jansen (2004) se zaměřil na hlásky /k, g/ na konci slova, po nichž následují slova začínající hláskami /t, d, s, z/, a zjistil, že k určité regresivní asimilaci znělosti dochází. Týká se to neznělých exploziv na finální pozici ve slově, po kterém následuje slovo začínající znělým obstruentem. Slovní spojení *nice boy* tedy může být vysloveno /nāɪz bōɪ/, ačkoliv systémově by to bylo klasifikováno jako chyba. Důležité je zmínit, že kromě znělosti následující hlásky ovlivňuje i další vlastnost té předchozí, a to napjatost (Skarnitzl, Šturm 2017).

3.4. Dosavadní výzkum

Tématem asimilace znělosti u mluvčích L2 se zabývá několik studií, ačkoliv se nejedná o mluvčí, kteří si osvojují češtinu jako druhý/cizí jazyk, nýbrž se jedná o výslovnost angličtiny. Lew (2002) zkoumal polské rodilé mluvčí, kteří pocházejí z jazykového prostředí, v němž je typické vyslovovat skupinu souhlásek jednotně (buď všechny hlásky zněle nebo nezněle), jak vyslovují souhláskové skupiny v angličtině. Výzkum zahrnoval univerzitní studenty, jejichž

úkolem bylo přečíst krátký text. Lew odhalil, že polovina zkoumaných situací byla vyslovena chybně, tedy s aplikováním asimilačních pravidel polštiny (neznělé skupiny byly vysloveny jako znělé).

Podobný výzkum provedla Simon (2010) u nizozemských studentů, kteří vedli spontánní konverzace v angličtině. Autorka se zaměřila na neutralizaci znělosti na konci slov před pauzou, což je běžný jev pro nizozemské mluvčí, a její aplikaci vlivem negativního transferu na angličtinu. Výsledky ukázaly, že v 64 % případů byla finální nenapjatá (tedy znělá) souhláska realizována nezněle.

V neposlední řadě musíme zmínit také výzkum, který se týká anglické výslovnosti Čechů a Slováků, který realizovali Skarnitzl a Šturm (2017). Zkoumali asimilaci znělosti před znělými (nenapjatými) hláskami u mluvčích s různou měrou cizineckého přízvuku. Dále se také zaměřovali na kontexty před sonorami a na hlásky před finálními napjatými (neznělými) souhláskami. Studie se zabývá tedy třemi kontexty. První je kombinace hlásek fortisová-fortisová, v níž k asimilaci nedochází, ale poskytuje to základ pro porovnání znělosti hlásek. Druhou zkoumanou kombinací jsou hlásky fortisová-lenisová, kde čeští a slovenští mluvčí zapojovali znělost výrazně více než britská kontrolní skupina. Posledním výzkumným bodem byla kombinace hlásek fortisová-sonorní, kde autoři předpokládali zásadní rozdíl u slovenských rodilých mluvčích (na základě pravidel asimilace znělosti ve slovenštině, podle kterých sonory spouštějí asimilaci), který se potvrdil nejmarkantněji u skupiny s větší mírou cizineckého přízvuku.

4. Osvojování výslovnosti druhého jazyka

Nejprve se podívejme na terminologii, již v této práci budeme používat. Existuje zásadní rozdíl mezi pojmy *cizí* a *druhý* jazyk.

4.1. Druhý jazyk

„Druhý jazyk je v širším pojetí jakýkoli jazyk, který se učíme poté, co jsme si osvojili svůj rodný jazyk. V protikladu k cizímu jazyku ovšem tento pojem odkazuje k jazyku, který má v určité oblasti velký význam, byť to třeba není první jazyk většiny obyvatel. Příkladem druhého, ale ne cizího jazyka může být angličtina z hlediska imigrantů v USA nebo katalánština pro španělské mluvčí v Katalánsku, neboť se jedná o jazyky nezbytné pro fungování v dané společnosti.“ (Šebesta a kol., 2014, s. 26)

Osvojování druhého jazyka se nejvíce blíží osvojování L1¹ rodilými mluvčími v dětském věku, jelikož je žák vystaven neustálému kontaktu s oním cílovým jazykem; setkává se s ním i mimo organizovanou výuku. Příkladem osvojování druhého jazyka jsou migranti či „expati“ žijící v ČR, kteří se učí česky. Naopak výuka angličtiny v českých školách je příkladem učení se cizímu jazyku, tedy jazyku, s nímž se v běžném životě nesetkáváme. Osvojený druhý jazyk je určen k jiným účelům nežli jazyk cizí – druhým jazykem se mluvčí dorozumívají s místními obyvateli, v oficiálním styku pracovním či studijním.

K osvojování L2 kromě gramatického systému a lexika samozřejmě patří i osvojení si zvukové stránky jazyka. K výuce výslovnosti se v průběhu historie přistupovalo různě. Tendence se během 20. století pohybovaly na škále od nedirektivního přístupu „volnosti“², kdy se výslovnost nevyučovala vůbec a její osvojování bylo přenecháno pouze na studentovi, případně se spoléhalo na jakési přirozené „vstřebání“ správné výslovnosti z přirozeného kontaktu s jazykem. Naopak s příchodem metody audiolingvální, která je založena behavioristickým principu podmiňování, se mluvená podoba jazyka dostala do centra vyučovacích osnov. Nakonec se během 80. let dospělo k metodám, v nichž je kladen důraz jak na přesnost gramatických vazeb a konstrukcí, tak na plynulost vyjádření v L2, jelikož rovnováha mezi přesností a plynulostí vede k osvojení plné komunikativní kompetence v cílovém jazyce (Brown 1994, s. 283).

4.2. Faktory ovlivňující osvojování výslovnosti L2

Při osvojování výslovnosti a tvoření cizího přízvuku v L2 hraje roli hned několik faktorů, jejichž výčet můžeme najít ve studii autorů Piske, MacKay, Flege (2001). Jsou jimi věk, délka pobytu mluvčího v prostředí, v němž je jazyk užíván, pohlaví, formální výuka výslovnosti, motivace, žákovy dispozice a užívání cílového jazyka.

Věk, ve kterém si L2 osvojujeme, hraje podle teorie o kritickém (též citlivém) období velkou roli. Tato teorie říká, že pro každý aspekt jazyka máme určité kritické období, kdy jsme schopni si tento aspekt osvojit na úrovni rodilého mluvčího. Nejvíce se tato teorie zabývá právě osvojováním výslovnosti a následným cizineckým přízvukem, k čemuž jsou předkládány různé argumenty. Jedním z nich je založení osvojování výslovnosti L2 na percepci, a to kontinuální a kategoričké. Kontinuální percepce nám umožňuje slyšet i ty nejmenší nuance ve výslovnosti mluvčího, zatímco kategoričká percepce rozeznává slyšené pouze na základě kontrastu.

¹ L1 = mateřský jazyk, L2 = druhý jazyk (cílový jazyk)

² „non-directive *let-it-just-happen* approach“ (Brown 1994, s. 283)

Příkladem pro to může být hláska *b*, přičemž kategoriální percepce umožňuje pouhé odlišení hlásky *b* od hlásky *p*. Na základě interakce těchto dvou stylů vnímání pomáhá mluvčímu vytvořit a ovládat fonetické kategorie cílového jazyka. Fonetické kategorie mateřského jazyka se tvoří přibližně do 7 let věku dítěte, což může být právě označováno za kritické období osvojování výslovnosti jazyka, po jehož završení je pro jedince velmi obtížné mluvit v cílovém jazyce bez cizineckého přízvuku (Bongaerts, van Summeren, Planken, Schils 1997). Obecně se za horní hranici kritického období považuje věk 12 let (nebo počátek puberty).

Délka pobytu v komunitě používající L2 jako hlavní, dominantní jazyk zastává při osvojování výslovnosti L2 taktéž velkou roli. Čím kratší dobu rezident v komunitě stráví, tím je jeho přízvuk větší. S časem pak přichází tendence silný cizinecký přízvuk ztrácet. Tento faktor však velmi úzce souvisí s faktorem věku mluvčího, neboť podle Flegeho (1987) do výsledků studií zasahuje opět teorie o kritickém období. Velká část mluvčích, jejichž přízvuk byl zkoumán, se na území užívajícího L2 jako dominantní jazyk začala vyskytovat před dovršením 12 let věku, tedy ještě před ukončením kritického období. Na jedince, kteří s osvojováním L2 začali až v dospělosti, nemá délka pobytu příliš signifikantní vliv.

Pohlaví mluvčího je jedním z kontroverzních faktorů výslovnosti nerodilých mluvčích. Piske, MacKay a Flege uvádí jako příklady několik studií, v nichž je zkoumáno hodnocení výslovnosti dětí mezi prvním a dvanáctým rokem věku, přičemž dívky jsou hodnoceny výrazně lépe než chlapci. Na druhou stranu mezi mluvčími, jejichž věk je vyšší než 16 let, jsou výše hodnoceni muži. Velký vliv pohlaví na osvojení výslovnosti L2 tedy není zcela potvrzen. Existují jak studie potvrzující jeho vliv, tak studie, jež vliv pohlaví vyvracejí.

Formální výuka výslovnosti. Studie zmiňuje důležitost instrukcí, jak L2 správně vyslovovat. Ti mluvčí, kterým se během výuky cílového jazyka dostalo intenzivního tréninku výslovnosti suprasegmentálních i segmentálních jevů, se svým hodnocením blíží hodnocení rodilého mluvčího daného jazyka. Dále se ve studii objevuje srovnání dvou skupin studentů němčiny, z nichž jedna cvičila výslovnost se zaměřením na prozodii, zatímco druhá byla zaměřena na výslovnost jednotlivých segmentů jazyka. Výrazně lepší hodnocení (obou rovin produkce – suprasegmentální i segmentální) získala skupina první. Nácvik výslovnosti v jazykovém vyučování má tedy zásadní vliv na snížení cizineckého přízvuku.

Motivace osvojit si správnou výslovnost L2 hraje roli v cestě za výslovností s menším cizineckým přízvukem. Mluvčí jsou většinou zkoumáni na základě toho, jak důležité je pro ně osvojit si správnou výslovnost cílového jazyka. Studie se zmiňuje o několika případech, kdy se

starší mluvčí svou výslovností blížili rodilým mluvčím a jejich motivace k tomu byla velmi vysoká, jelikož se jednalo o učitele cílového jazyka. Jejich zájem o správnou výslovnost se tedy přesunul do profesionální roviny. Nikdo z nich však nebyl hodnocen zcela jako rodilý mluvčí. Vliv motivace je tedy nezanedbatelný, avšak pouhá přítomnost motivace nevede automaticky k lepší výslovnosti L2.

Talent a žákovy dispozice. Někteří lidé mají schopnost velmi dobře napodobovat různé neznámé zvuky. Tato schopnost podle studie má pozitivní efekt na to, jak si jedinec osvojuje výslovnost cílového jazyka. Otázkou ale zůstává, zda se s touto schopností jedinci rodí, či zda se vyvíjí až během života v kontaktu s jazykem a schopností užívat řeč. Dále by se dalo předpokládat, že na úspěšné osvojování výslovnosti bude mít vliv hudební sluch jedince. Tato teorie však nebyla potvrzena.

Užívání cílového jazyka má své místo v procesu osvojování si zvukové stránky L2, ale není jejím klíčovým faktorem. Nezáleží tolik na tom, zda a jak často vedeme konverzace v cílovém jazyce doma, ve škole či v práci, větší vliv má to, jak dlouho (v řádu měsíců a let) žijeme s rodilými mluvčími v těsné blízkosti (v jedné domácnosti). Některé studie velký vliv užívání L2 neprokázaly. Určitou roli hrálo také to, jak čteně a na jaké úrovni mluvčí používal svůj mateřský jazyk v prostředí cílového jazyka.

Kromě výše uvedených faktorů musíme vzít v potaz také **mateřský jazyk (L1)** mluvčího. Podle Browna (1994, s. 284) je L1 nejvíce ovlivňujícím faktorem při osvojování výslovnosti a měl by na něj být brán zřetel při vyučování. Učitel by měl být alespoň minimálně seznámen se zvukovým systémem žákova mateřského jazyka, aby byl schopen předvídat, jaké chyby ve výslovnosti L2 student může dělat, a pokusil se jim předcházet. Učitel by měl být také schopen odhadnout, zda vzniklé chyby ve výslovnosti žáka jsou způsobeny interferencí (negativním transferem z mateřského jazyka) nebo zda jsou to chyby vývojové (chybnou analogií v dosud naučeném jazykovém systému L2 či neznalostí pravidla).

5. Analýza učebnic

V následující kapitole se pokusím o analýzu nejčastěji používaných učebnic češtiny pro cizince z hlediska procvičování výslovnosti. Zaměřím se na to, do jaké míry učebnice upozorňují na fenomén asimilace znělosti v češtině, zda vůbec toto téma zmiňují, jak často a na jaké jazykové úrovni se jím zabývají a jaké nabízí možnosti procvičování jednotlivých slov, frází a větších celků, v nichž rodilí mluvčí asimilaci znělosti uplatňují.

5.1. Český krok za krokem 1

Učebnice *Česky krok za krokem 1* autorky Lídy Holé (2016) s doplňujícími pracovními sešity je považována za nejpoužívanější učebnici češtiny pro cizince v dnešní době, proto i v této práci zaujímá první místo pro analýzu. Její rozsah pokrývá úrovně A1 – A2 (respektive A0 – A2), tedy výuku od absolutních začátků až po úroveň, kdy je mluvčí schopen orientovat se v běžných materiálech týkajících se jeho každodenního života (podle Společného evropského referenčního rámce, dále jen SERR, tzv. základní uživatel, *basic user*³). Tato učebnice je novou edicí původní *New Czech Step by Step*, již bude věnována samostatná podkapitola.

Výslovnosti je v *Česky krok za krokem 1* věnována velká část prostoru, jelikož nahrávky a cvičení na procvičování české výslovnosti jsou obsaženy (s několika výjimkami) v každé kapitole. Cvičení, v nichž se studenti soustředí na asimilaci znělosti, je v učebnici celkem 6. Konkrétně jde o situace, kdy se znělá hláska mění na neznělou po předložkách *v*, *z* a *od* (viz obrázky 9 a 10). Autorka používá termíny *znělé* a *neznělé hlásky*, u probíraných frází také používá fonetickou transkripci (českou). Cvičení často vybízejí k tomu, aby studenti opakovali výslovnost podle poskytnutých nahrávek (jež jsou též zdarma dostupné na webových stránkách).

CD1: 51
▶ 1. Poslouchejte a opakujte výrazy v tabulce. Pozor na výslovnost prepozice *v/ve* a následujícího slova.

Dny v týdnu • Days of the week	
<i>In the left column there are forms in the nominative singular, whereas in the right column there are the forms used to answer the question kdy? when?</i>	
<i>nominative sg.</i>	<i>when?</i>
pondělí Monday	v pondělí on Monday
úterý Tuesday	v úterý on Tuesday
středa Wednesday	ve středu on Wednesday
čtvrtek Thursday	ve čtvrtek on Thursday
pátek Friday	v pátek on Friday
sobota Saturday	v sobotu on Saturday
neděle Sunday	v neděli on Sunday

The origin of the names for the days of the week is rather interesting. Guess how they originated (e.g. neděle – nedělat). Also note that in Czech the week starts on Monday.

POZOR:
v pondělí [f pond'eli]
v úterý [f úterí]
v pátek [f pátek]
v sobotu [f sobotu]
x
v neděli [v ned'eli]

Obrázek 9: Ukázka z učebnice *Česky krok za krokem 1* (Holá, 2016: 46)

³<https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/table-1-cefr-3.3-common-reference-levels-global-scale> [online] [cit. 4. dubna 2019]

CD1: 53

▶ 9. **Procvičujte výslovnost. Všimněte si výslovnosti znělých a neznělých hlásek.**

odkdy? dokdy?
od jedné, od dvou, od tří, od čtyř, od pěti, ... od devíti, od dvanácti

Obrázek 10: Ukázka z učebnice *Česky krok za krokem 1* (Holá, 2016: 47)

Kromě asimilace znělosti na počátku slova se Holá zmiňuje také o neutralizaci znělosti na konci slova před pauzou. V první polovině učebnice je informace o ztrátě znělosti uvedena pouze jako zajímavost či jakási doplňující informace (Obrázek 11), pozornost je zde věnována nejen asimilaci na hranici slov či na jeho konci, ale také v rámci slova.

CD1: 63

▶ 2. **Poslouchejte a opakujte. Procvičujte výslovnost znělých a neznělých souhlásek. Dodržujte slovní přízvuk.**

včera, předevčirem, nejdřív, naposled

POZOR:
When placed in front of unvoiced consonants, voiced paired consonants are devoiced e.g. včera [fčera], předevčirem [předefčirem].
Voiced paired consonants at the end of words are also devoiced, e.g. nejdřív [nejdříf], naposled [naposlet].

iloves.

Obrázek 11: Ukázka z učebnice *Česky krok za krokem 1* (Holá, 2016: 54)

Na neutralizaci znělosti na konci slova upozorňuje učebnice ještě několikrát ve své druhé polovině, kde autorka opět využívá transkripci a zvýraznění hlásek, jichž se změna týká (Obrázky 12 a 13).

CD2: 25

▶ 11. **Poslouchejte a opakujte. Všimněte si, že párové znělé souhlásky na konci slov před pauzou se vyslovují jako neznělé. Dodržujte slovní přízvuk.**

zed' [zeť], pořád [pořát], co nejdřív [co nejdříf], kamarád [kamarát], obed [objet]

Obrázek 12: Ukázka z učebnice *Česky krok za krokem 1* (Holá, 2016: 142)

CD2: 63
 ▶ 8. **Poslouchejte a opakujte. Všimněte si, že párové znělé souhlásky na konci slov před pauzou vyslovujeme jako neznělé. Dodržujte slovní přízvuk.**
 Český Krumlov, krásný výhled, hrad, uprostřed náměstí, populární trh, velký hřbitov

Obrázek 13: Ukázka z učebnice *Česky krok za krokem 1* (Holá, 2016: 196)

Na Obrázku 13 je zajímavé spojení *uprostřed náměstí*, kde se jedná o asimilaci znělosti před jedinečnou sonorou, kterou realizujeme podle ortoepické normy, ale v nářeční výslovnosti se vyskytovat nemusí.

Učebnice se prodává v jednom balení s přílohou, doplňující publikací, která poskytuje detailní informace o pravidlech, nabízí různé gramatické přehledy, klíč ke cvičením a také transkripty nahrávek. Mimo jiné se zde můžeme dočíst o asimilaci znělosti jak na konci slova, tak ve slově a po určitých předložkách. Autorka zde také zmiňuje rozdílné přístupy k asimilaci v různých nářečích a problematiku rázu, jenž je vysloven po znělé souhlásce, pokud následující slovo začíná samohláskou (Obrázek 14).

12. When voiced paired consonants are at the end of a word before a pause, they are pronounced like their unvoiced counterparts: For example: b > p: Jakub [jakup], d > t: oběd [objet], ḍ > ṭ: teď [teť], g > k: Oleg [olek], v > f: Václav [václaf], z > s: kvíz [kvís], ž > š: když [gdiš], h > ch: břeh [břecḥ].
13. If a group of paired consonants occurs together in a word, the last consonant changes the pronunciation of the previous consonants, e.g.: polévka [polěfka], knížka [kníška], kde [gde], sbor [zbor]. This phenomenon is called assimilation. This also occurs with certain prepositions, e.g. z Francie [sfrancije], k domu [gdomu].
- There are regional differences for this rule, e.g. na shledanou goodbye is pronounced [nascḥiledanou] in Bohemia, while in Moravia you can hear [nazhledanou].
- Note: If a word which starts with a vowel comes after a voiced non-syllabic/single letter preposition, the consonant is pronounced as unvoiced, after the preposition there is something called a glottal stop, which is marked ʔ, e.g. z Itálie [sʔitálije].

Obrázek 14: Ukázka z učebnice *Česky krok za krokem 1* (Holá, 2016: 206)

V pracovních sešitech se setkáváme vždy na konci lekce se sekci *Pravopis*, kde studenti často doplňují hlásky na vynechaná místa ve slovech a frázích, s nimiž se v dané lekci střetli. Najdeme zde cvičení, kde je nutné rozhodnout, zda píšeme znělou či neznělou hlásku, která neprocvičují asimilaci znělosti primárně, ale asimilační pravidla se zde musí aplikovat (např. pokud se studenti rozhodují, zda doplnit *p* nebo *b* do slova *obchod*). Ve cvičení, jež je na Obrázku 15, musí studenti doplňovat hlásky *s*, *z*, *š* a *ž*, ale opět jsou zde i slova, v nichž dochází k asimilaci znělosti.

► **43. Doplňte s, z, š nebo ž.**

1. Vlak má 20 minutpoždění.
2. Ztratil jsem pení.....e.
3. V Olomouci musíte vy.....toupit.
4. Nevíte, kde jsoutráty a nále.....y?
5. Vlak je na druhém ná.....tupi.....ti.

Obrázek 15: Ukázka z pracovního sešitu *Česky krok za krokem 1, 1-12* (Holá, 2016: 134)

Ve druhé části pracovního sešitu, tedy v materiálech pro pokročilejší studenty, se již procvičují přímo kontexty homonym jako jsou *zeť* a *zed'*, případně studenti musí vybrat správnou hlásku – znělou nebo neznělou v daném slově. Autorka zde již počítá s tím, že pravidla asimilace znají z daných kapitol v učebnici (Obrázek 16).

► **47. Vyberte, co je správně.**

1. Milan umí postavit *zed'* / *zeť*.
2. Někdy taky uvaří *oběd* / *objet*.
3. Sem nesmíte jet autem. Musíte to *oběd* / *objet*.
4. Tvoje dcera je už vdaná? Jaký je tvůj *zed'* / *zeť*?

Obrázek 16: Ukázka z pracovního sešitu *Česky krok za krokem 1, 13-24* (Holá, 2016: 64)

Shrneme-li získané informace, učebnice *Česky krok za krokem 1* a její příslušné pracovní sešity se asimilací znělosti zabývají dostatečně. Publikace poskytují prostor k procvičování výslovnosti na základě kvalitních nahrávek, na problematiku upozorňují v relevantních situacích a prezentují správnou výslovnost fonetickými přepisy jednotlivých slov a frází. Z hlediska výkladu asimilace znělosti lze tuto učebnici hodnotit velmi kladně.

5.2. New Czech Step by Step

Tato publikace obsahuje učebnici a pracovní sešit. Autorkou je také Lída Holá a, jak bylo zmíněno výše, jedná se o předchůdce první zmíněné učebnice *Česky krok za krokem 1*, jež byla naposledy vydána v roce 2012. Opět se jedná o přibližný rozsah úrovní A1 – A2 podle SEER. Důvod pro analýzu této učebnice, ačkoliv je k dnešnímu datu nemožné její výtisky nalézt v obchodech, je ten, že před publikováním nové edice byly učebnice této autorky (a *New*

Czech Step by Step s největším zastoupením) velmi frekventovaně užívanou učebnicí češtiny pro cizince⁴.

Učebnice poskytuje přehled české výslovnosti na jedné ze stránek mezi přílohami. Zde mimo jiné zmiňuje i problematiku asimilace znělosti. Zmiňuje stejné kategorie asimilace jako její výše zmíněná novější verze. Uvádí přehled znělých a neznělých souhlásek, upozorňuje na neutralizaci znělosti na konci slova a asimilaci ve slově či výslovnost neslabičných předložek (Obrázek 17).

8. Assimilation rules:

a) *At the end of a word, voiced consonants are pronounced like their voiceless counterparts.*

b) *Observe: Václav [Václaf]*

Cheb [Chep]

c) *If there are two or more consonants in a cluster, all of them assimilate to the last one.*

dívka [dífka]

v kanceláři [fkanceláři]

kdo [gdo]

Observe:

Voiced consonants: b, v, d, d', z, ž, g, h

Voiceless consonants: p, f, t, t', s, š, k, ch

Obrázek 17: Ukázka z učebnice *New Czech Step by Step* (Holá, 2012: 217)

Problematický aspekt této učebnice je však ten, že pravidla asimilace nejsou zařazena do výkladu v jednotlivých kapitolách. V publikaci dokonce neexistuje jediné cvičení, jež by obracelo studentovu pozornost na českou výslovnost. Mezi nahrávkami na CD nelze najít žádnou, která by se soustředila čistě na procvičování výslovnosti.

Jediné cvičení, jež se výslovnosti alespoň vzdáleně týká, je rozřazování předložek do skupin podle kritéria vokalizace. Aktivita je však stále zaměřena spíše na pravopis. A obdobně je to i s příslušným pracovním sešitem, v němž nenajdeme žádné cvičení, jež by zahrnovalo problematiku asimilace znělosti. Tato učebnice je tedy z hlediska osvojování výslovnosti nevhodná.

⁴ KOLÁČKOVÁ Ludmila, *Hlediska, podle nichž učitelé vybírají učebnice češtiny pro cizince*. Dostupné na: <https://slideplayer.cz/slide/5616018/> [online] [cit. 4. dubna 2019]

5.3. Český krok za krokem 2

Učebnice *Česky krok za krokem 2*, jak už název napovídá, navazuje na první díl učebnice Lídy Holé a podle uvedených informací dosahuje na úroveň B1, tedy na prahovou úroveň znalosti cizího jazyka. Tato učebnice vychází již od roku 2009 a nově k ní přibyly také dva díly pracovního sešitu, obdobně jako u *Česky krok za krokem 1* (jejich autorkou je však Zdena Malá).

V této učebnici, ani v její příloze (kde najdeme doplňující informace o gramatice a lexiku), není k nalezení jediná zmínka o výslovnosti, potažmo o asimilaci znělosti. Ve výkladech jednotlivých lekcí se výslovností žádné cvičení nezabývá a na CD není žádná nahrávka, která by studentům poskytovala prostor výslovnost procvičit.

V pracovních sešitech se pak v závěrečných sekcích jednotlivých kapitol procvičuje povětšinou pravopis až na jednu dvojstranu v prvním dílu. Zde je výklad o asimilaci znělosti, základní pravidla neutralizace znělosti na konci slova a autorka zde zmiňuje (pouze jako zajímavost pod čarou) asimilaci uvnitř slova. Opět jde pouze o změnu ze znělé na neznělou souhlásku (viz obr. 18).

Pravidlo: Psaní b – p, v – f, d – t, d' – t', z – s, ž – š, g – k a h – ch (asimilace)

V češtině existují párové znělé a neznělé konsonanty.

Znělé jsou: b, v, d, d', z, ž, g, h

Neznělé jsou: p, f, t, t', s, š, k, ch

Znělé konsonanty se v určitých pozicích vyslovují jako neznělé a naopak. Například: zub vyslovujeme jako [zup], lev vyslovujeme jako [lef], led vyslovujeme jako [let] a podobně. Tento jev se jmenuje asimilace. Když nevíte, jakou souhlásku napsat, zkuste si říct nějakou jinou formu stejného slova, kde souhlásku dobře slyšíte. Například slovo zub vyslovujeme jako [zup], ale píšeme b, protože b je také v ostatních formách (zuby, zubu, zubem...).*

**Asimilace se objevuje i jinde než jen na konci slova. Například kdo vyslovujeme jako [gdo], těžký vyslovujeme jako [těšský] apod.*

Obrázek 18: Ukázka z pracovního sešitu Česky krok za krokem 2, 1-10 (Malá, 2014:152)

Pod výkladem na této dvojstraně nalezneme také sérii cvičení, v nichž mohou studenti pravidla aplikovat. Zajímavé je, že zde autorka nabízí také odůvodnění, proč v daných slovech píšeme právě znělé hlásky (ačkoliv slyšíme neznělé). Například v rozkazovacím způsobu sloves vyplňují kromě dané chybějící hlásky také formu oznamovacího způsobu, kde k asimilaci nedochází (Obrázek 19).

► 4. Jak píšeme tyto rozkazy? Doplňte správnou souhlásku (konsonant).
Jako pomůcku si řekněte jiný tvar slovesa, v něm uslyšíte správný konsonant.

Například: d' - f': Nechod'te tam, je to nebezpečné. (já chodím)

1. d' - f': Vra __ mi tu knihu, kterou jsem ti půjčil.	6. z - s: Ome__te kouření, škodí to zdraví!
2. d' - f': Zapla__te nájem do 15.března!	7. v - f: Osla__te s námi 200 let od založení firmy!
3. d' - f': Probu__ se, je už 8 hodin!	8. z - s: Přive__ mi z dovolené něco hezkého!
4. d' - f': Obje__ to náměstí ještě jednou!	9. b - p: Poli__te nevěstu, pane ženichu!
5. ž - š: Nalo__ kufry do auta, pojedeme!	10. v - f: Ba__te se večer dobře!

Obrázek 19: Ukázka z pracovního sešitu *Česky krok za krokem 2, 1-10* (Malá, 2014:152)

Obdobným příkladem jsou následující cvičení, v nichž slova s neutralizovanou znělostí na konci píšou studenti v jiné formě (ve formě plurálu či hledají odvozená přídavná jména apod.). Dvě cvičení jsou věnována vlastním jménům. Konkrétně jde o zdrobnělé formy ženských jmen, jež jsou odůvodněné pravopisem nezdrobnělých forem, a o mužská jména, jejichž pravopis si studenti zdůvodňují formami v jiných pádech.

Česky krok za krokem 2 je tedy publikací, jež se výslovnosti a asimilaci znělosti vůbec nevěnuje v průběhu výkladu a v jednotlivých lekcích. Pracovní sešit však problematiku povrchně zmiňuje a nabízí alespoň malý prostor k procvičení tohoto jevu.

5.4. Čeština pro cizince A1 a A2

Učebnice *Čeština pro cizince: úroveň A1 a A2* autorek Boccou Kestránkové, Štěpánkové a Vodičkové je koncipována do 12 lekcí, přičemž každá z nich má na svém konci dvojstranu věnující se nácviku výslovnosti. Jednotlivá cvičení jsou povětšinou rozdělena na výslovnost vokálů a konsonantů. Ne vždy všechna cvičení logicky spadají pod jednu nebo druhou kategorii, ale to je pro naši analýzu nepodstatný detail.

Variabilita cvičení není velká, jelikož zadání úkolu je vždy stejné: *Poslechněte si nahrávku. Potom čtete nahlas. Případně: Poslouchejte a opakujte.* Učebnice dává k dispozici i CD se všemi nahrávkami.

Jako příklad typického cvičení výslovnosti, v němž se setkáváme i se slovy, v nichž uplatňujeme asimilaci znělosti, uvedeme cvičení ze 2. lekce (Obrázek 20).

1. Poslechněte si nahrávku. Potom čtěte nahlas.

- a) sem – zem, sad – zad, kosa – koza, šije – žije, šel – žel, věším – věžím
- b) sil – šil, sály – šály, kosi – koši, zelí – želí, zul – žul, vleze – vleže
- c) nesli, došli, vezli, nežli, svát – zvát, sní – zní – žní, vážne – vážně – vášně
- d) les – lese, lez – leze, lež – ležet, náš – naše, muž – muže, kaz – kazit
- e) sbírat, zbořit, ponožka, myška, skok, kluzký, zkusit, lišta, spal, zpět

Obrázek 20: Ukázka z učebnice *Čeština pro cizince: úroveň A1 a A2* (Boccou Kestřánková, Štěpánková, Vodičková, 2017: 72)

Je zajímavé, že zde problematika asimilace není vůbec vysvětlena, přesto se problematická slova ve výslovnostní sekci objevují již od první lekce. Sedmá lekce pak pojmenovává jednu z částí nácviku výslovnosti přímo *Konsonanty: znělost*. Zde bychom mohli čekat hlubší procvičení tohoto jevu, setkáváme se zde ale pouze s nácvikem neutralizace znělosti na konci slova (obr. 21).

1. Poslechněte si nahrávku. Potom čtěte nahlas.

- a) puk, ten, tím, král, foto, sebe, šít, chladem, co, čin, keř
- b) buk, den, dím, grál, voda, zebe, žít, hladem, leckdo, džin, keře
- c) most, naše, daň, palačinka, ryba, lavice, jede
- d) plot, lať, pudink, haf, les, věš, snach, pepř, nic, klíč
- e) plod, lad', puding, páv, lez, věž, snah, modř

Obrázek 21: Ukázka z učebnice *Čeština pro cizince: úroveň A1 a A2* (Boccou Kestřánková, Štěpánková, Vodičková, 2017: 72)

Několikrát se také v učebnici setkáváme s cvičením, v němž student píše slova nebo fráze, které slyší, do příslušných řádků podle toho, zda vyslovujeme znělou či neznělou hlásku (např. v předložce *nad*).

Kladné hodnocení si učebnice zaslouží za to, do jaké míry autorky zařazují nácvik výslovnosti včetně asimilace znělosti. Jako jediná z probíraných učebnic také uvádí fráze,

v nichž dochází k asimilaci znělosti přes hranici slova, a to u hlásek [ts̄] – [d̄z] a [tʃ̄] – [d̄ʒ], u nichž znělostní rozdíl není tak markantní. Konkrétně jde o slovní spojení *moc byl, nač byl*. Dále se zde objevuje slovní spojení „*proč je*“, v němž můžeme okomentovat rozdíl mezi asimilací před párovými hláskami a sonorami. Celkově tedy tato učebnice prezentuje velký záběr situací, v nichž v češtině dochází k asimilaci znělosti, ale výklad nechává zcela na učiteli.

5.5. Čeština pro cizince úroveň B2

Tato učebnice, jak název sám napovídá, je již pro pokročilé studenty na úrovni B2. Má 10 lekcí a na konci každé nich se nějakým způsobem autoři zabývají výslovností. Zde se objevují jednotlivé problematické jevy včetně asimilace znělosti. Jejím procvičování je věnována jedna stránka. Jde o učebnici stejných autorek, které publikovaly učebnici z předchozí kapitoly.

Publikace neposkytuje žádný souhrn pravidel asimilace znělosti, vše je tedy ponecháno na učiteli. Najdeme zde dvě cvičení, v nichž se pracuje s nahrávkami. V prvním cvičení čtou slova, v nichž dochází k asimilaci, a jsou vyzváni ke kontrole poslechem nahrávky. Ve druhém cvičení studenti píšou slova, jež z nahrávky slyší (např. slova *lod'ka, tašky, hřib, šíp* atd.). Aktivity jsou poměrně nenásilně zařazeny do učebnice, ale chybí zde jakýkoliv popis či vysvětlení této problematiky. Můžeme se pouze domnívat, zda autoři spoléhají na to, že studenti na této úrovni již pravidla znají, či nechávají práci s vysvětlováním zcela na učiteli.

V pracovním sešitu, jenž doplňuje tuto učebnici, se s výslovností vůbec nesetkáváme. Jediné cvičení, které se však k tématu alespoň částečně blíží, je pravopisné cvičení, kde studenti do uvedených frází doplňují hlásky *s* a *z*. Opět je zde tedy kladen důraz spíše na ostatní aspekty jazyka než na výslovnost a asimilaci znělosti má v této publikaci pouze minimální prostor.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. Výzkum

Na základě poznatků o asimilaci znělosti v českém a anglickém jazyce, shrnutých v teoretické části této diplomové práce, nyní zformuluji záměr výzkumu, jehož popisu se budu v této kapitole věnovat.

6.1. Záměr práce

Tato diplomová práce si klade za cíl získat nahrávky rodilých mluvčích anglického jazyka, kteří budou číst předem připravený český text, v němž se bude vyskytovat několik typů asimilace znělosti. Nahrávky poté budou detailně analyzovány a porovnány s ortoepickými pravidly české výslovnosti. Na základě poslechové analýzy nahrávek a informací z dotazníků vyplněných respondenty vyvodím závěry týkající se správnosti aplikování pravidel asimilace a jejich případné souvislosti s faktory, které mají na výslovnost a cizinecký přízvuk vliv (viz kap. 3.2. *Faktory ovlivňující osvojování výslovnosti L2*). Akustická analýza pak odhalí, jaké tendence mají tito mluvčí ve výslovnosti znělých a neznělých hlásek v různých hláskových kontextech.

6.2. Sběr materiálu

6.2.1. Mluvčí

Pro výzkum jsem využila svou učitelskou praxi a vybrala 12 respondentů z řad svých studentů (či studentů svých kolegů), kteří byli ochotni provést nahrávku. Kritéria pro výběr byla pouze mateřský jazyk (angličtina) a probíhající či v minulosti absolvované studium češtiny. Jako další kritérium jsem zvolila určitou dosaženou úroveň znalosti jazyka (přibližně A2), kterou jsem odhadla na základě osobního kontaktu s respondenty. Určitá úroveň znalosti cílového jazyka je pro výzkum důležitá, jelikož cílem je vysledovat určité vzorce ve výslovnosti, a ty mohou nerodilí mluvčí získat až po nějaké době strávené studiem češtiny ve výuce. Nahrávaný text musel být také přečten víceméně plynule, aby byly dodrženy všechny kontexty (zvláště ty přes hranici slov), což u studentů-začátečnicků není možné vždy realizovat.

V následujících odstavcích uvedu stručné charakteristiky jednotlivých respondentů na základě jejich odpovědí v předkládaném dotazníku. Dotazník obsahoval tyto otázky:

- Kolik je vám let?
- Jste muž nebo žena?

- Odkud pocházíte?
- Jak dlouho žijete v České republice?
- Jak dlouho studujete (jste studoval/a) češtinu?
- Jak často mimo lekce mluvíte česky?
- Jak často na lekcích procvičujete (jste procvičoval/a) výslovnost?
- Jakou učebnici ke studiu používáte (jste používal/a)?
- Jaké další jazyky ovládáte?
- Jaká je vaše motivace mluvit dobře česky?

Jako doplňující otázku respondenti zodpovídali, zda bydleli dlouhodobě na Moravě, ačkoliv otázka nebyla přímo obsažena v dotazníku. Doplňující otázka měla za úkol eliminovat případné vlivy nářečí na výslovnost češtiny.

Respondent číslo 1 (R1) je muž, který pochází z Velké Británie. Je mu 28 let a v České republice žije 2 roky. Po celou dobu pobytu se aktivně učí česky. Jazyk používá každý den v komunikaci s přáteli a kolegy, tedy v neformálních situacích. Aktivně se výslovnosti v lekcích věnuje přibližně dvakrát za měsíc. Ke studiu využívá učebnice Lídy Holé Česky krok za krokem. Kromě anglického a českého jazyka ovládá také němčinu. Ke studiu češtiny ho motivuje touha být integrován do českého prostředí, jelikož zde bydlí a pracuje. Na Moravě nikdy nebydlel.

Respondent číslo 2 (R2) je Američan, kterému je 48 let. Žije v ČR pět let, z toho 2 a půl roku se učí česky. Češtinu používá několikrát týdně. Výslovnost nepochvičuje často. Také používá učebnice Lídy Holé Česky krok za krokem. Nemluví dalšími cizími jazyky. Vždy pobýval jen v Praze. Jeho manželka je Češka a respondent také usiluje o získání českého občanství.

Respondent 3 (R3) je muž, kterému je 52 let a pochází z USA. Česky se učí na pravidelné bázi až poslední rok a půl. Češtinu mimo lekce používá zřídka, taktéž výslovnosti se v lekcích příliš často nevěnuje. Používá učebnice Lídy Holé a nemluví žádným dalším cizím jazykem. Jeho manželka a děti jsou Češi a mluví česky, nikdy nežil na Moravě.

Dalším respondentem (R4) je Brit, jemuž je 59 let a jenž v ČR pobývá již 20 let, z čehož 18 let se věnuje studiu češtiny. Jazyk používá každý den i mimo lekce, ale výslovnost trénuje zřídka. Učebnici jako materiál pro výuku aktivně žádnou nepoužívá. Kromě angličtiny a češtiny ovládá také francouzštinu. Jeho motivací pro dobrou znalost češtiny je praktické užití jazyka

v každodenních osobních i pracovních situacích. V nedávné době mu bylo uděleno české občanství. Na Moravě nežil, ale občas se účastní pracovních jednání v Brně.

První žena – respondentka č. 5 (R5), je Američanka, které je 37 let a která v ČR žije 11 let. Česky se intenzivně učila první tři roky svého pobytu, později lekce navštěvovala nepravidelně. Cílový jazyk používá ve funkčních situacích každý den (restaurace, úřady), někdy také v sociálním kontaktu. Výslovnost byla vždy přirozenou součástí jejích lekcí češtiny. Ke studiu používala učebnice Lídy Holé. Učí se česky, protože její manžel, děti a manželova rodina jsou Češi, takže jazyk potřebuje pro komunikaci s nimi. Uvedla, že jazyk potřebuje k životu zde. Na Moravě nikdy nebydlela.

Respondentka 6 (R6) je žena z USA žijící v ČR 13 let, jejíž věk je 37 let. Během svého pobytu zde se asi 10 let přerušovaně učí česky. Češtinu používá v obchodech a restauracích. Výslovnost příliš detailně nepochižovala. Také v lekcích používala učebnice Lídy Holé. Nemluví dalšími jazyky a její motivací je to, že Česká republika je její nový domov – má tu manžela a děti. Na Moravě nebydlela.

R7, tedy respondent č. 7, je Brit, jemuž je 49 let. Žije v ČR 15 let, z čehož prvních 13 let aktivně studoval češtinu. Nyní již nestuduje, ale přesto jazyk používá téměř každý den. Na výslovnost se ovšem vůbec nezaměřuje. Mluví španělsky a francouzsky. K používání češtiny motivován, protože česky komunikuje v práci, s manželkou a její rodinou, s českými kamarády, a protože ho to baví. Na Moravě nebydlel. Nyní k rozvoji úrovně češtiny využívá publikaci *Nebojte se češtiny* autorky Any Adamovičové.

Osmý respondent (R8) je jediný Australan mezi zkoumanými mluvčími. Je mu 28 let a žije zde 3 roky. 2 roky se aktivně učil česky. Česky mluví trochu každý den, ale výslovnost důkladně nepochižuje. Ke studiu používal učebnice Lídy Holé. Dalšími jazyky nemluví. Česky se učil, protože tu žije a má českou rodinu. Na Moravě nebydlel.

Další respondentka (R9) je žena, které je 32 let. Jejím mateřským jazykem je angličtina, ačkoliv původně pochází z Belgie. V ČR žije 6 let a z toho 5 let se aktivně učí česky. Cílový jazyk používá dvakrát až třikrát za týden. Výslovnost je přirozenou součástí jejích lekcí. Během dřívějšího studia používala taktéž publikace Lídy Holé. Kromě angličtiny a češtiny ovládá také němčinu a francouzštinu. Motivací jí je fakt, že tady žije a také že má českého manžela, jehož rodina nemluví jinak než česky. Na Moravě nikdy nežila.

Respondent 10 (R10) je muž, Američan, který tu žije 16 let. Je mu 43 let a učí se česky přerušovaně asi 4 roky. Mimo lekce češtinu příliš nepoužívá. Výslovnost se učí v lekcích skrze opravy učitele. Používá učebnici Lídy Holé *Česky krok za krokem 2*. Mluví také španělsky. Češtinu potřebuje v komunikaci s rodinou a pro styk s veřejností. Na Moravě nežil.

Další respondent (R11) je muž z Velké Británie, který tu žije 10 let. Je mu 67 let a česky se učí 3 roky. Mimo lekce češtinu používá zřídka a výslovnost procvičuje pouze na lekcích. Také používá učebnice Lídy Holé a má základní znalost ruského jazyka. Jeho motivací pro znalost češtiny je to, že tu žije. Na Moravě dlouhodobě nepobýval.

Poslední respondentkou (R12) je opět žena, Američanka, jejíž věk je 26 let. Žije v ČR dva roky a čtyři měsíce, česky se učí 1 rok. Cílový jazyk používá denně, ačkoliv pouze povrchně. Výslovnosti se v lekci věnuje přibližně jednou za dva týdny. Její studium je také opřeno o publikace Lídy Holé. Ovládá trochu francouzštinu a němčinu. Její přítel je Čech, její kolegové mluví jen česky, proto je motivována se v češtině zlepšovat. Na Moravě nebydlela.

6.2.2. Texty a vznik nahrávek

Pro účely výzkumu jsem sestavila text, v němž se objevují všechny explozivny a frikativy, jež se vyskytují ve znělostních dvojicích. Pro zjednodušení neuvádím hlásky, nýbrž jejich grafické ekvivalenty: *p, b, t, d, t', d', k, g, f, v, š, ž, s, z, ch* a *h*. Tyto hlásky jsem zasadila do kontextů tak, aby se objevovaly v následujících prostředích:

- Před neznělou hláskou ve slově (NEZ-sl)
- Před znělou hláskou ve slově (ZN-sl)
- Před neznělou hláskou na hranici slov (NEZ-hr)
- Před znělou hláskou na hranici slov (ZN-hr)
- Před sonorou na ve slově (SON-sl)
- Před sonorou na hranici slov (SON-hr)

Původní záměr byl sestavit ze slov a krátkých frází, jež budou splňovat tato kritéria, věty, a to se také stalo – první respondent skutečně četl na nahrávce celé věty. Naskytl se ale problém, že pro něho byly věty moc komplikované, tudíž je nečetl dost plynule a kontexty některých hlásek, které musely následovat za sebou ve slovech, byly vysloveny s dlouhou pauzou, čímž se kontext vytratil. Tyto hlásky tedy nebylo možné použít pro výzkum. Po poslechu první nahrávky jsem se rozhodla, že respondenti budou číst slova či fráze izolovaně,

což zabezpečí výskyt kýžené plynulosti, přičemž fráze, které z první nahrávky respondenta číslo 1 nebyly použitelné, jsem nahrála znovu.

Nakonec tedy vznikl následující soubor frází (Tabulka 3):

Tabulka 3: Přehled zkoumaných slov a frází

Písmeno/ hláska	p	b	t	d	t'	d'	k	g
NEZ-sl	ptá se	občas	tkadlec	předseda	put'ka	hod'ka	kšíry	X
ZN-sl	Apgar	bzučet	fotbal	dbát	X	X	kdokoliv	Gdyně
NEZ-hr	poklop kanálu	osob stálo	deset pomeran- čů	bod pro	nebot' stojí	přijd' sám	skok snožmo	X
ZN-hr	pochop ho	hrob zel	jet busem	trend byl	rtut' byla	přijd' zítra	krok do	biolog začal
SON-sl	napnout	objevit	potlesk	odrazit se	X	pojd'- me	kmín	gram
SON-hr	hop nahoru	pohyb rukou	deset nožů	hrad je	vždyt' mi	zed' je	tak rozhodl	grog je

Písmeno/ hláska	f	v	ž	š	s	z	ch	h
NEZ-sl	afty	vtip	Anežka	škaredý	studovat	ztratil	nechtěl	nehty
ZN-sl	X	vdala se	pažby	X	prosba	zdráhal se	X	hbitě
NEZ-hr	paf stejně	úsměv kolem	běž tam	máš čas	pes šel	bez pána	starých šatů	roh stolu
ZN-hr	sejf dánského	Václav dává	běž dál	máš hosty	zas říká	bez vás	malých dětí	dluh banky
SON-sl	Franta	vlajka	žralok	šli	smát se	znáš	Chládek	hledící
SON-hr	graf nám	ačkoliv nás	jelikož neměl	napiš mi	odnes jí	obraz leží	hroch leží	břeh Labe

Mezi frázemi se vyskytují jak slova obvyklá, která patří do běžné slovní zásoby cizince pohybujícího se na úrovni A2 (např. *všichni*, *deset nožů* apod.), tak slova a fráze z okrajové slovní zásoby a termíny (*Apgar skóre*, *put'ka*). Tento výběr je zcela záměrný, jelikož předpokládáme, že si respondenti základní slova osvojili se správnou výslovností, tedy že u slova *všichni* aplikují asimilaci znělosti bezděčně a zcela automaticky. Naopak u slov nových

či méně frekventovaně užívaných předpokládáme určitý vliv grafické podoby slova na jeho výslovnost. V takové situaci tedy musí respondent asimilaci znělosti uplatnit vědomě.

Všechny nahrávky byly pořízeny během března 2019. Prostředí, v němž se nahrávalo, nebylo možné z organizačních důvodů zajistit jednotně, nahrávky tedy vznikaly v místě bydliště či pracoviště respondenta a v jazykové škole. V rámci možností byla jednotlivá prostředí přizpůsobena tak, aby poskytovala co nejlepší akustické podmínky pro nahrávání. K záznamu byl použit rekordér ZOOM H4n.

6.3. Poslechová analýza

Po sběru všech dat přišla na řadu první analýza. Ta proběhla na základě pečlivého poslechu s vizuální oporou zobrazení akustického signálu v programu Praat. V rámci analýzy jsem se pokusila určit, zda jednotlivé hlásky byly vysloveny správně či nikoliv, tedy zda je vnímám jako znělé či neznělé v tom kterém kontextu.

6.3.1. Správnost výslovnosti a užití asimilace znělosti

Získané výsledky jsem rozdělila na dvě části. První částí je celková správnost výslovnosti všech zkoumaných hlásek, jelikož se v nahrávaném textu objevovaly všechny párové explozivy a frikativy ve všech kontextech, tedy i v těch, kde nedochází k žádné hláskové změně. Jako druhou část výsledků jsem získala údaje o tom, v kolika případech byli mluvčí úspěšní v aplikaci pravidel asimilace znělosti. Vše jsem zachytila v několika následujících tabulkách a grafech, nejprve celkově rozděleno podle typů hlásek, poté podle mluvčích.

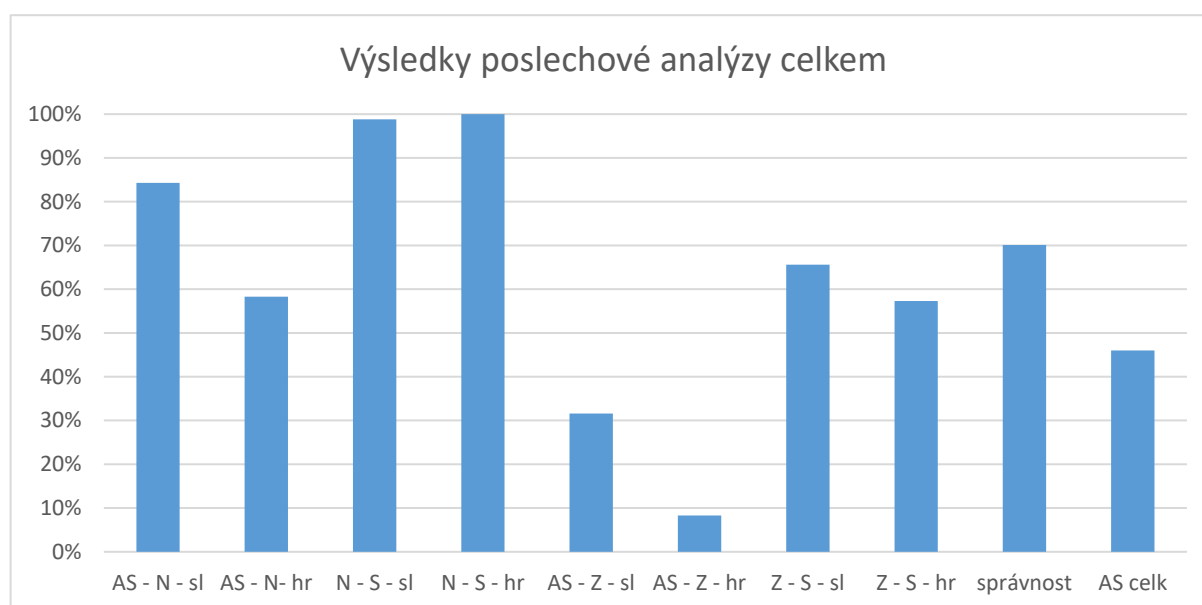
Kategorie, jež byly v poslechové analýze zkoumány, jsem rozdělila takto:

- **AS-N-sl** = asimilace znělosti před neznělou hláskou ve slově
- **AS-N-hr** = asimilace znělosti před neznělou hláskou přes hranici slov
- **N-S-sl** = neznělá hláska před sonorou ve slově
- **N-S-hr** = neznělá hláska před sonorou přes hranici slov
- **AS-Z-sl** = asimilace znělosti před znělou hláskou ve slově
- **AS-Z-hr** = asimilace znělosti před znělou hláskou přes hranici slov
- **Z-S-sl** = znělá hláska před sonorou ve slově
- **Z-S-hr** = znělá hláska před sonorou přes hranici slov
- **Celk. správnost** = celková úspěšnost správné výslovnosti všech zkoumaných hlásek
- **AS celk.** = celková úspěšnost aplikace pravidel asimilace znělosti

Celkové výsledky poslechové analýzy jsou zobrazeny v Tabulce 4, a poté znázorněny grafem (Obrázek 22).

Tabulka 4: Výsledek poslechové analýzy celkem

	AS – N - sl	AS – N- hr	N - S - sl	N - S - hr	AS - Z - sl	AS – Z - hr	Z - S - sl	Z - S - hr	celk. správnost	AS celk.
celkem	84,30%	58,30%	98,80%	100%	31,60%	8,30%	65,60%	57,30%	70,10%	46,00%

Obrázek 22: Graf. Výsledky poslechové analýzy celkem

Z tabulky a grafu vyplývá, že celková správnost výslovnosti se pohybuje okolo 70 %. Asimilace je však uplatněna správně pouze ve 46 % případů. V nahrávkách se objevovaly chyby výslovnosti různých povah. Nejčastějším nedostatkem bylo prosté neuplatnění asimilace znělosti, tedy že mluvčí propojil grafém s hláskou bez závislosti na následující hlásce (např. ve slově *Apgar* vyslovil za sebou hlásky [p] a [g]). Docházelo ale také k problémům opačného rázu, tedy že mluvčí např. že slovo *dbát* vyslovil jako [tpa:t], přičemž došlo k desonorizaci prvních dvou hlásek. Dalším problematickým jevem bylo úplné vynechání hlásky, s čímž jsem se často setkala u fráze *Petr gong slyšel*. Místo hlásky /k/ na konci slova *gong* mluvčí často realizovali pouze velární nazálu [ŋ], což přisuzuji vlivu anglické výslovnosti. Všechny výše zmíněné situace jsem považovala za chybnou výslovnost. Posledním typem chybné realizace, s níž jsem se při analýze setkala, byla záměna hlásky za hlásku jinou. U několika mluvčích se vyskytovalo [k] místo [x], k čemuž ale docházelo zcela systematicky (pravděpodobně jistá

forma fosilizace výslovnosti, na kterou můžou mít vliv výslovnost a pravopis anglického jazyka). V takových případech jsem hodnotila pouze znělost hlásky, tedy pokud byla vyslovená hláska neznělá na místě, kde ortoepicky neznělou vyžadujeme, hodnotila jsem výslovnost jako správnou.

Jak je vidět v grafu, užití neznělých hlásek před sonorami nedělalo respondentům vůbec žádný problém a v obou těchto kategoriích byla úspěšnost téměř stoprocentní. Další nejvyšší hodnotou v pořadí je asimilace před neznělými hláskami. Můžeme se pouze dohadovat, čím je tak vysoká úspěšnost výslovnosti neznělých hlásek způsobena – jedním z možných vysvětlení je, že akusticky (především percepčně) je ztráta znělosti výraznější než nabytí znělosti.

Znělé hlásky před sonorami byly správně vyslovené v cca 60 % případů, zatímco asimilace znělosti před znělými hláskami byla aplikována jen v několika málo případech. Uvnitř slova to bylo 31,6 % případů a přes hranici slov dokonce pouhých 8,3 %. Dalším možným vysvětlením tak nízké úspěšnosti může být to, že to je typ asimilace, se kterým se v učebnicích češtiny pro cizince vůbec nesečkáme (viz kap. 5).

Dále jsem v poslechové analýze hodnotila celkovou správnost výslovnosti každého z mluvčích, kteří se výzkumu účastnili. Výsledky jsou zaneseny v následující tabulce (Tabulka 5).

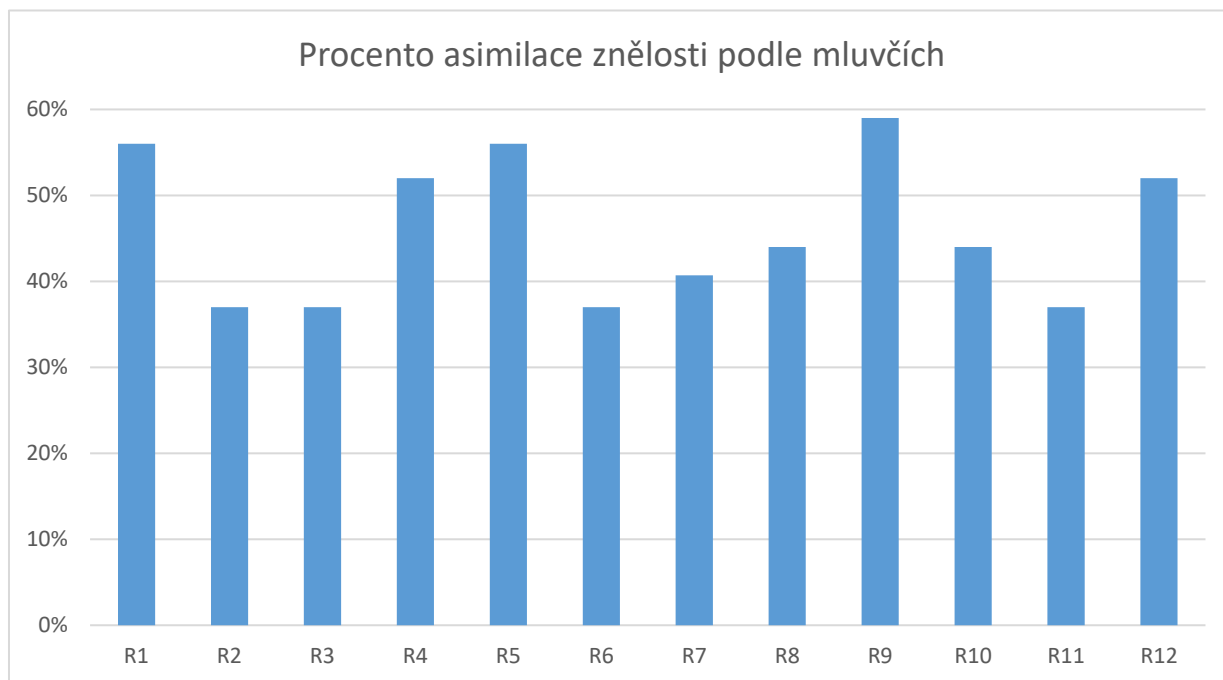
Tabulka 5: Celková správnost výslovnosti podle mluvčích.

Mluvčí	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10	R11	R12
Správnost	72 %	65 %	65 %	72 %	72 %	61 %	71 %	74 %	73 %	74 %	67 %	76 %

Tyto výsledky jsou poměrně překvapivé, jelikož rozptyl mezi nejnižším a nejvyšším výsledkem tvoří pouhých 15 %. V celkové správnosti výslovnosti zkoumaných hlásek byli všichni mluvčí velmi vyrovnaní. Přestože v konkrétních realizacích měli respondenti jisté individuální tendence ať už k správnosti či chybovosti některých jevů, na celkové hodnocení neměly tyto výkyvy větší vliv. Celkové správnosti se také více věnuje akustická analýza, k níž se dostaneme v následující kapitole, tudíž se nyní více zaměřím na samotnou asimilaci znělosti, jejíž výsledky pro každého mluvčího jsou zaneseny v Tabulce 6 a následně znázorněny v grafu (Obrázek 23).

Tabulka 6: Procento asimilace znělosti podle mluvčích

Mluvčí	R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9	R10	R11	R12
AS	56 %	37 %	37 %	52 %	56 %	37 %	40 %	44 %	59 %	44 %	37 %	52 %

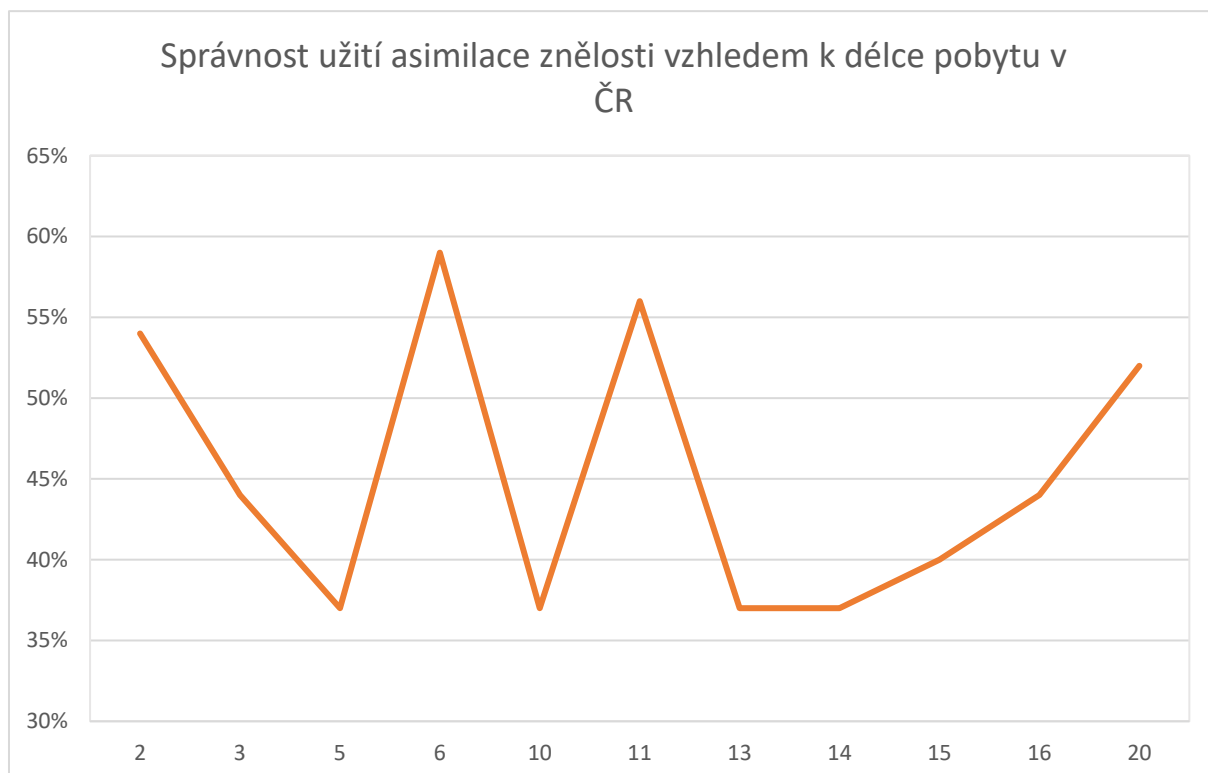

Obrázek 23: Graf. Procento asimilace znělosti podle mluvčích

Nejvyšší míry asimilace znělosti podle poslechové analýzy dosáhli respondenti 1, 5 a 9, přesto se však tato míra nikdy nedostala přes hranici 60 %. Na druhou stranu spodní hranice procenta výskytu asimilace znělosti neklesla pod 37 %, takže rozptyl není příliš velký a rozdíly mezi jednotlivými mluvčími nejsou tak markantní. Přesto se můžeme pokusit vyzkoumat, zda existuje nějaký faktor, který má vliv na osvojení si asimilace znělosti.

6.3.2. Vliv faktorů na správnost užití asimilace znělosti

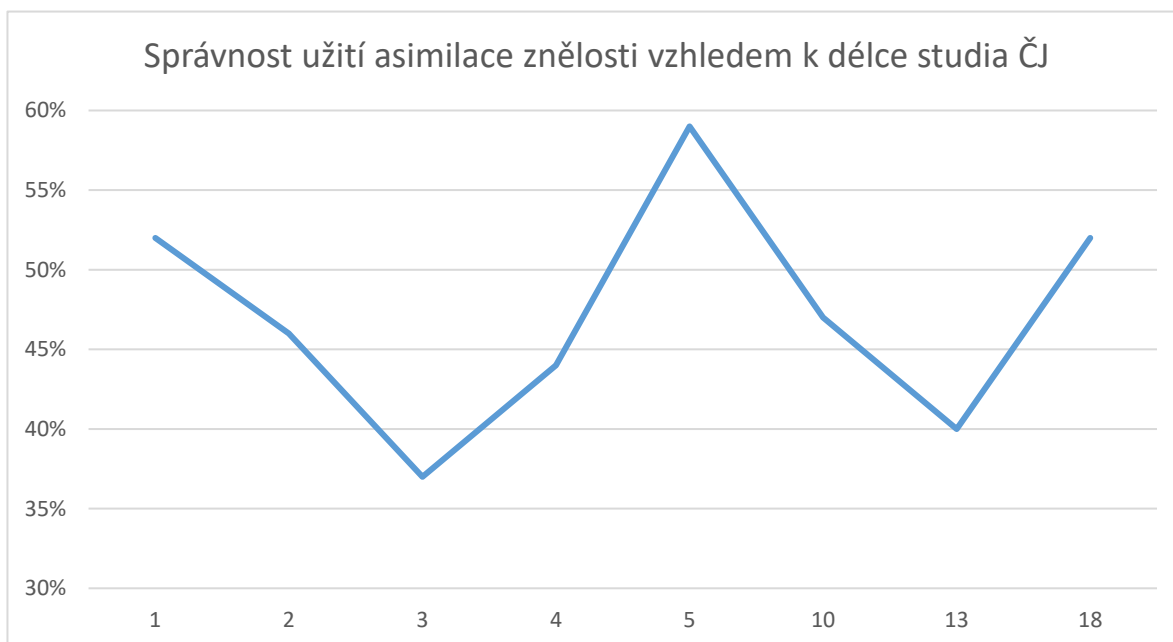
Prvním z faktorů, jenž se nabízí pro takové prozkoumání, je délka pobytu respondenta v ČR, jež je v následujícím grafu (Obrázek 24) uvedena na ose x v letech. Na ose y pak najdeme procento správnosti uplatnění asimilace znělosti podle poslechové analýz.

Obrázek 24: Graf. Správnost užití asimilace znělosti vzhledem k délce pobytu v ČR

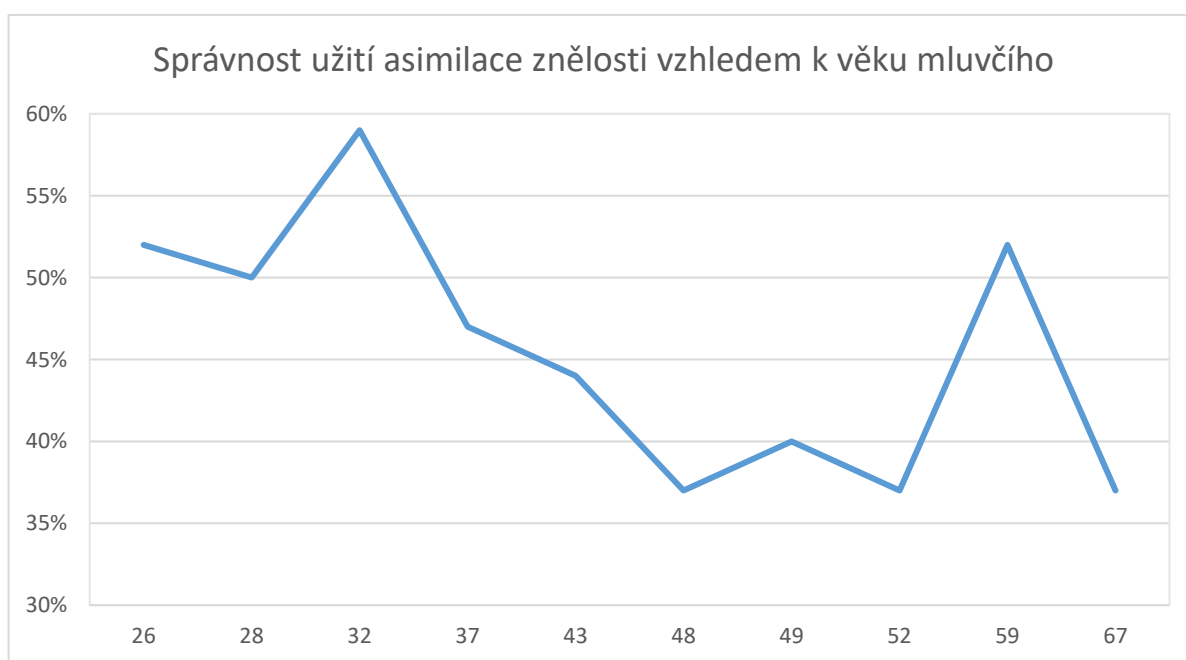
Tento graf ukazuje, že na našem vzorku nelze vliv délky pobytu v ČR na osvojení si asimilace znělosti prokázat. Ačkoliv rozmezí délky pobytu jednotlivých mluvčích činí 18 let, není zde vidět jednotná tendence. Nejlepší výsledek má mluvčí, která zde žije 6 let, druhý nejlepší je mluvčí s délkou pobytu 11 let, následují respondenti s pobytem pouhé 2 roky (2 mluvčí) a až za nimi je mluvčí žijící zde 20 let.

Dalším faktorem, jenž může na výsledcích prokázat svůj vliv, je délka studia češtiny. Zde vzniká menší komplikace, jelikož někteří mluvčí studovali po určitou dobu v minulosti a nyní se studiu již aktivně nevěnují, případně odpověděli, že se učili několik prvních let pobytu v ČR intenzivně a od té doby přerušovaně. Nemáme tedy detailní informace o intenzitě studia, následující graf tudíž může být částečně zkreslený nedostatkem dat. Údaje o délce studia, jež nebyly uvedeny v celých letech, byly započítány mezi následující, tedy započatý rok studia (např. 1,5 roku je v grafu znázorněno pod číslem 2). Délka studia v grafu (Obrázek 25) je na ose x udávána v letech.

Obrázek 25: Graf. Správnost užití asimilace znělosti vzhledem k délce studia ČJ

Ani v tomto grafu nelze však vyčíst jasnou tendenci, která by určovala, jaký vliv má délka studia na úspěšnost užití asimilace znělosti našich mluvčích. Pokusíme se také zjistit, jak se má vyzkoumaná úspěšnost asimilace znělosti k věku respondentů (věk na ose x je uveden v letech) – viz Obrázek 26.

Obrázek 26: Graf. Správnost užití asimilace znělosti vzhledem k věku mluvčího.

Nejmladšímu účastníkovi výzkumu je 26 let a nejstaršímu je 67. Na grafu můžeme vidět nezanedbatelný vliv věku na zkoumanou asimilaci znělosti. Čím mladší jsou mluvčí, tím si zvukovou stránku jazyka osvojili lépe. Pouze dva výsledky se vymykají tendenci, a tím je respondent ve věku 32 let a ve věku 59 let. Zde do výzkumu vstupují již individuální rozměry osvojení cizího jazyka.

Dále se na hodnocení respondentů lze podívat z hlediska počtu cizích jazyků, jež mluvčí ovládají. Mluvčí odpovídali, zda znají kromě češtiny a angličtiny také nějaký další jazyk. Reakce nabývaly hodnot nula, jeden či dva další cizí jazyky. Předpoklad vlivu tohoto faktoru je, že čím více jazyků mluvčí umí používat, tím lépe bude v cizích jazycích vyslovovat. Domněnka se v případě našeho vzorku potvrdila, jelikož průměrná úspěšnost užití asimilace znělosti u mluvčích, pro něž je čeština jediný cizí jazyk, činila 42,2 %. Lidé mluvící dalším cizím jazykem na jakékoliv úrovni, dosáhli průměrně 45,8% úspěšnosti. A ti, kteří ovládají další dva jazyky (tedy mluví celkem čtyřmi řečmi), dosáhli 55,5 % úspěšné asimilace znělosti.

Dalším faktorem, o němž se zde zmíníme, je pohlaví respondenta. Pohlaví mluvčích nejsou ve vzorku 12 respondentů zastoupena rovnoměrně, jelikož se nahrávání účastnilo 8 mužů a pouze 4 ženy. Takto rozložené zastoupení tudíž nepovažuji za dostačující a nelze z něj vyvodit žádné závěry.

Dále respondenti odpovídali na otázku *Jak často užíváte češtinu mimo lekce?* Odpověď ovšem byla otevřená, jejich reakce se tedy velmi liší. Bylo by jednodušší, pokud by tato otázka byla uzavřená, případně pokud by rovnou nabízela možnou škálu odpovědí. Přesto se nakonec podařilo odpovědi seskupit, a sice do následujících kategorií: každý den (6 respondentů, průměrně 50 % úspěšnosti), občas (3 respondenti, 44 % úspěšnosti) a zřídka (3 respondenti, 39 % úspěšnosti). Můžeme tedy říci, že ti, kteří užívají cílový jazyk každý den, si jeho zvukovou stránku osvojí lépe než ti, kteří jazyk užívají pouze několikrát za týden nebo ještě méně.

V dotazníku se objevila také otázka ohledně učebnice, kterou mluvčí pro svou výuku používali či používají, na kterou většina odpověděla velmi podobně, tedy že používá učebnice Lídy Holé *Česky krok za krokem*. V neposlední řadě se respondenti zmiňovali také o své motivaci mluvit dobře česky. Ani zde se odpovědi příliš nelišily. Drtivá většina je motivována tím, že zde žije, často mají české partnery a rodiny, případně je motivuje pracovní prostředí a česky mluvící kolegové. Ani tyto faktory tedy nesehrály velkou roli v jejich úspěšném ovládnutí asimilace znělosti.

6.3.3. Shrnutí

Poslechovou analýzou jsme získali informace o správném užití znělosti párových exploziv a frikativ v předem daných kontextech. Nejmenší chybovost se objevovala u realizace neznělých hlásek před sonorami, ať už uvnitř slova nebo před jeho hranicí. Nejhůře naopak dopadly kontexty, které vyžadovaly asimilaci znělosti před znělou hláskou, tedy kde bylo nutné neznělý grafém vyslovit jako znělou hlásku. Asimilace znělosti byla správně aplikována pouze ve 46 % případů.

Dále jsme se podívali detailněji na výkony jednotlivých mluvčích, kteří v celkové správnosti dosáhli velmi rovnocenných výsledků. Jejich hodnocení se průměrně pohybovalo okolo 60 % správných realizací. Co se týče asimilace znělosti samotné, výsledky u jednotlivých respondentů byly o něco rozmanitější než celková správnost výslovnosti. Zde se výsledky pohybovaly mezi 37-59 % správného užití.

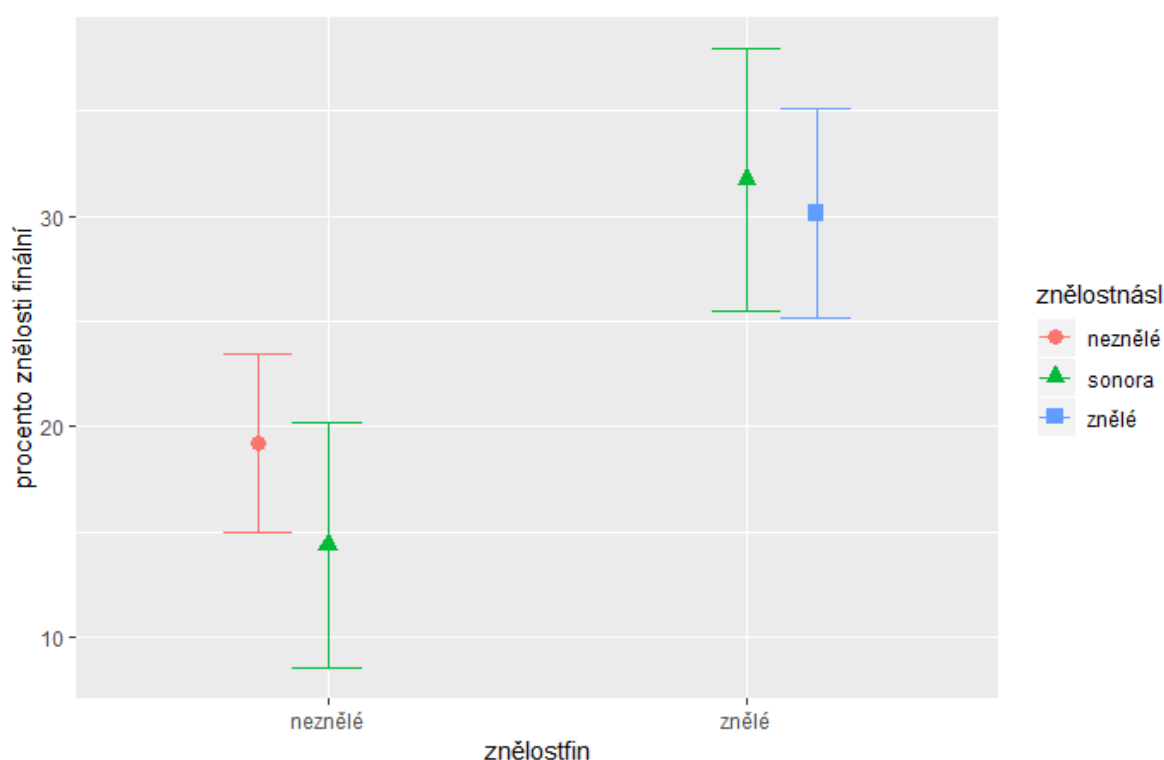
Ačkoliv rozdíl mezi nejlepším a nejhorším hodnocením není příliš velký, bylo možné vystopovat několik faktorů, které na úspěšnost osvojení této stránky zvukové podoby jazyka mohou mít vliv. Prokazatelně můžeme tvrdit, že prvním faktorem je věk. Mladší mluvčí byli průměrně hodnoceni lepším výsledkem než starší účastníci výzkumu. Zadruhé, vyššího hodnocení dosáhli respondenti, kteří mluví více cizími jazyky. A zatřetí, bylo prokázáno, že lépe jsou na tom s osvojením asimilace znělosti ti mluvčí, kteří cílový jazyk užívají na denní bázi.

6.4. Akustická analýza

Kromě poslechové analýzy jsme na vzorku provedli také akustickou analýzu dat. Nejprve bylo nutné segmentovat hlásky, které chceme zkoumat. Hlásky musely být řádně označeny, aby mohla být provedena automatická analýza a extrahování dat. Zkoumána byla doba trvání hlásky, po kterou je přítomná základní frekvence, tedy F0. Po extrakci hodnot F0 a určení její (ne)přítomnosti, byl spočítán procentuální průměr přítomnosti znělosti. Získali jsme tak několik údajů o hláskách: znělost finální hlásky (tedy hlásky zkoumané) a znělost hlásky následující, oba údaje jak v absolutních číslech, tak procentuálně. Z tohoto procesu jsme získali údaje o znělosti zkoumaných hlásek – znělost v absolutních číslech a také znělost procentuální. Z takto získaných údajů byly vytvořeny grafy, které shrnují výsledky výzkumu. Grafy a jejich interpretace představím v následujících podkapitolách.

6.4.1. Hlávky uvnitř slova

První kategorií výsledků, jež budu popisovat, jsou zkoumané hlávky, které se nacházely uvnitř slova. Sledovala jsem vztah mezi těmito kategoriemi: **znělost finální**, tedy zkoumaná hlávka, která buďto podléhá nebo nepodléhá asimilaci znělosti, která může být znělá nebo neznělá; **znělost následující**, která označuje znělost hlávky, která za zkoumanou následuje, jež nabývá hodnot neznělá – znělá – sonora; a **procento znělosti finální**, což reprezentuje znělost oné finální, tedy zkoumané, hlávky v procentech. Po prozkoumání výsledků jsem se rozhodla, že není nutné finální hlávky rozdělovat podle způsobu artikulace na explozivny a frikativny. Dostatečně průkazné a výrazně přehlednější jsou výsledky shrnující všechny hlávky ve dvou skupinách, tedy znělé a neznělé (viz Obrázek 27).

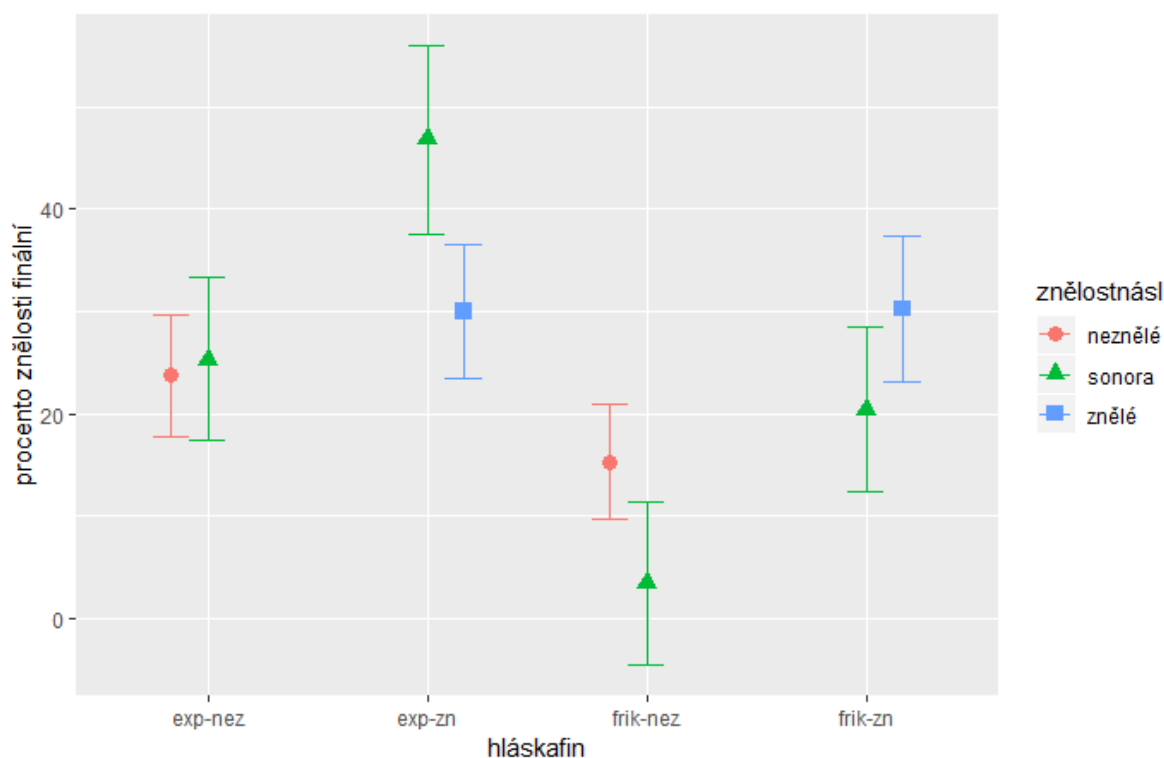

Obrázek 27: Procentuální znělost zkoumaných hlásek uvnitř slova. „Vousy“ grafu odpovídají 95% konfidenčním intervalům, tzn. Vyjadřují variabilitu hodnot.

Z grafu lze vyčíst, že nejnižší míry znělosti dosáhly neznělé hlávky před sonorami, orientačně mezi 0-20 % znělosti. Neznělé hlávky před neznělými (v této skupině jsou jak slova typu *tkadlec*, kde nedochází k žádné změně, tak slova jako *občas*, kde musíme uplatnit asimilaci znělosti) se pohybují o něco výše, avšak stále jsou spíše neznělé. Míra znělosti je přibližně mezi 15 % a 23 %.

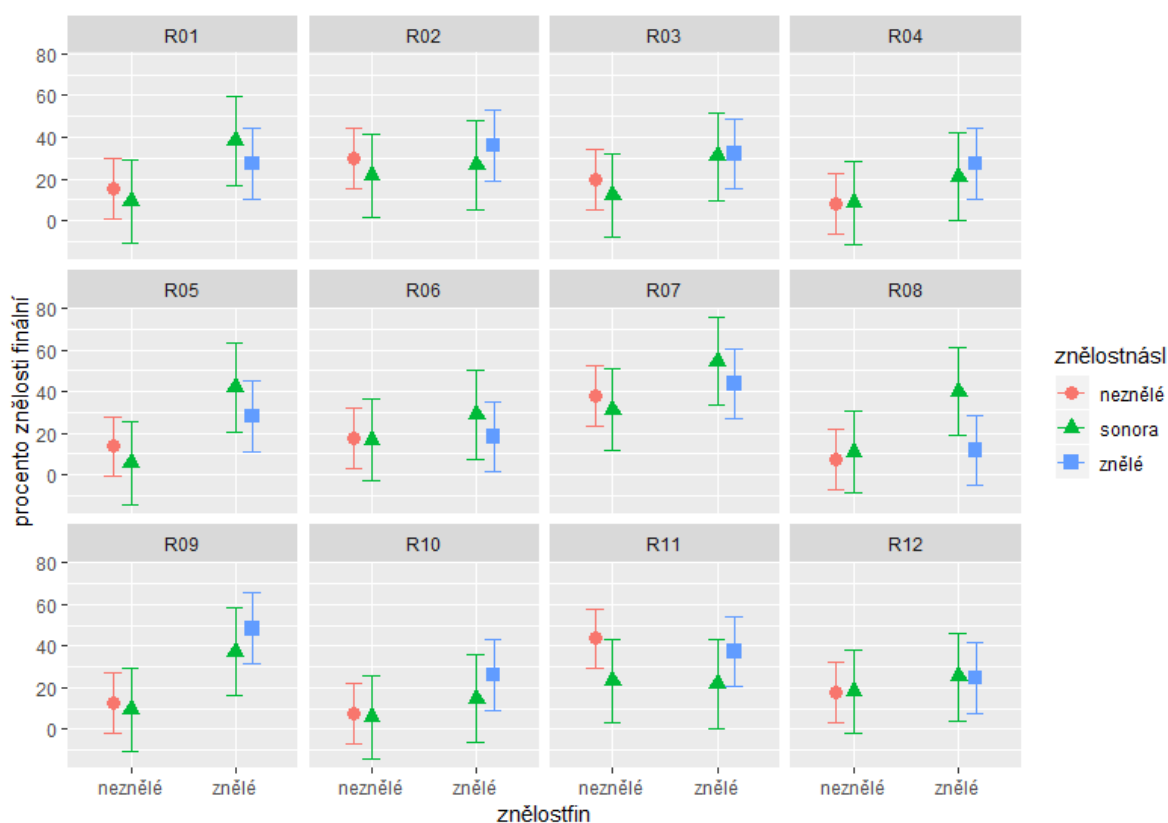
Naopak hlásky, které mají být vysloveny s plnou znělostí (např. *fo**t**bal*, *db**á**t* či *objev**í**t*) jsou vyslovovány pouze s méně než 40% znělostí. Mezi kontextem před znělou hláskou či před sonorou není příliš velký rozdíl. Tendence je správná, tedy že znělé hlásky mají vyšší míru znělosti, avšak nelze je kategorizovat jako zcela znělé, pouze jako částečně znělé či desonorizované.

Kdybychom se přeci jen pokusili rozdělit skupiny hlásek podle způsobu artikulace, dostali bychom podobný výsledek, avšak s tím rozdílem, že explozivy neznělé jsou realizovány s výrazně vyšší mírou znělosti než frikativy neznělé, obzvláště před sonorami. Explozivy znělé před sonorami dosahují téměř 50% znělosti, což stále není příliš vysoké číslo. Vše je znázorněno v následujícím grafu (Obrázek 28).

Obrázek 28: Procentuální znělost exploziv a frikativ uvnitř slova.

Tutéž analýzu jsem provedla pro jednotlivé mluvčí (Obrázek 29). Zde uvedu pouze graf zjednodušený, který rozděluje zkoumané hlásky pouze na znělé a neznělé, jelikož čtvero rozdělení by bylo velice nepřehledné a výsledky mají povětšinou stejnou tendenci jako u celkového grafu (viz výše Obrázek 26).

Obrázek 29: Procentuální znělost zkoumaných hlásek uvnitř slova pro jednotlivé mluvčí.

Nejprve se podíváme na srovnání výsledků akustické analýzy s analýzou poslechovou, tedy na mluvčí, kteří dosáhli nejvíce procent správné výslovnosti. Mluvčí s nejvyšším skóre v poslechové analýze byli respondenti 1, 5 a 9.

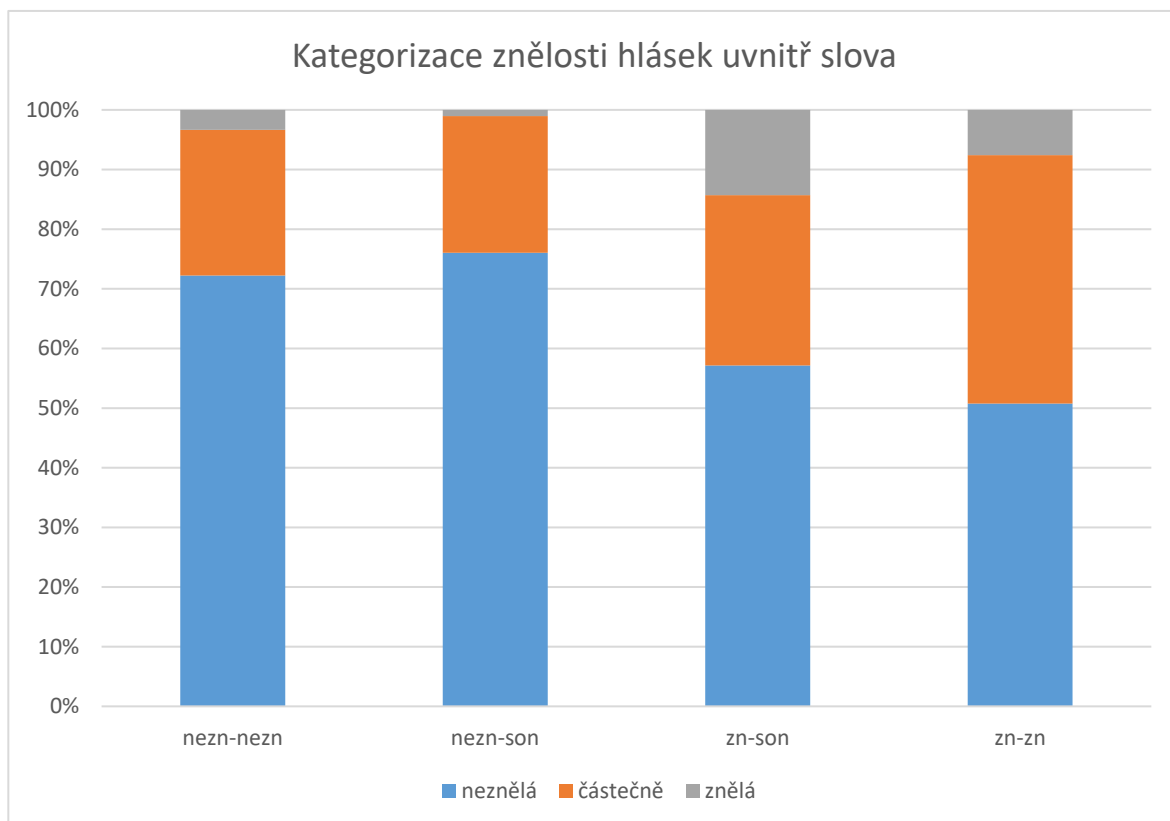
R1 realizoval neznělé hlásky jak před neznělými, tak před sonorami se znělostí do 30 %. Znělé hlásky před znělými dosáhly necelých 50 % znělosti, avšak před sonorami měly až 60% znělost. Rozdíl mezi horními hranicemi těchto rozmezí se pohybuje okolo 30 %, což je v porovnání s ostatními mluvčími nejmarkantnější vzdálenost. Podobných hodnot nabývají i údaje pro respondenty R5 a R9. Podle toho tedy usuzují, že při poslechu mluveného projevu těchto mluvčích je rozdíl mezi znělými a neznělými hláskami výraznější, tudíž byla jejich výslovnost hodnocena s vyšší mírou správnosti. V tomto se tedy obě analýzy shodují.

Podle grafu dosáhl podobných výsledků také mluvčí R7, mezi jehož neznělými a znělými hláskami je rozdíl 25 %, avšak zde možné vysoké hodnocení v poslechové analýze zkrsluje fakt, že neznělé hlásky dosahují znělosti až 50 %, což jsou hlásky, které bychom pravděpodobně nekvalifikovali jako neznělé. Tudíž zvyšují míru chybovosti.

Podobným úkazem je i respondent číslo 8, jehož neznělé hlásky se pohybují v podobných hodnotách jako u nejlépe hodnocených mluvčích, avšak problém nastává u znělých hlásek. Ty, jež se vyskytovaly před sonorami, odpovídají správným tendencím, tedy že jsou výrazně znělejší (v rozsahu nad 60 %) než ty neznělé. Avšak znělé hlásky, jež mají být realizovány před znělými, mají znělost pouze do 30 %. Je to tudíž skupina slov, která zapříčinila vyšší výskyt chyb ve výslovnosti, což se odrazilo v poslechové analýze.

Z výsledků všech mluvčích se vymyká respondent 11, jehož výsledky jako jediné mají úplně jiné tendence. Zde je velmi zajímavé, že nejvyšší znělosti dosáhly neznělé hlásky v kontextu před neznělými (30-60 %), dokonce jejich míra znělosti je stejně vysoká jako kombinace znělá-znělá u respondenta R7. Tento mluvčí má téměř stejnou znělost před sonorami, jak u neznělých, tak u znělých hlásek, a to do necelých 50 %. Znělé hlásky před znělými jsou pak realizovány v rozmezí 20-55 % znělosti. Ačkoliv v poslechové analýze neměl tento mluvčí nejnižší skóre v celkové správnosti výslovnosti všech zkoumaných hlásek, v analýze asimilaci znělosti skončil s hodnocením 37 % správnosti užití, což bylo číslo nejnižší. Právě tomu odpovídá vysoká znělost hlásek, které by měly být vysloveny nezněle, jelikož právě v těchto kontextech neuplatnil asimilaci znělosti.

Abychom poznatky o zkoumaných hláskách uvnitř slova shrnuli, kategorizujeme je do následujících skupin podle procentuální znělosti: neznělé hlásky jsou ty hlásky, jež dosahují znělosti do 25 %. Ty hlásky, které mají znělost 25-90 %, jsou kategorizovány jako částečně znělé a hlásky s vyšší znělostí než 90 % jsou znělé (Smith, 1997). Z těchto kategorií jsme získali graf (Obrázek 30), jenž znázorňuje, jak byly hlásky realizovány – zda jako neznělé, částečně znělé či zcela znělé. Hlásky jsou rozděleny do 4 základních skupin podle kontextu: neznělé hlásky před neznělými, neznělé před sonorami, znělé hlásky před znělými a znělé před sonorami.

Obrázek 30: Graf. Kategorizace znělosti hlásek uvnitř slova.

Z prvního pohledu na graf je viditelné, že mezi mluvčími byl problém realizovat znělé hlásky se znělostí více než 90 %, jelikož jejich výskyt není příliš četný. Nejvíce hlásek bylo realizováno nezněle.

Ve skupině hlásek neznělá před neznělou bylo podle očekávání více než 70 % zkoumaných hlásek realizováno nezněle. Zbýlých necelých 30 % hlásek bylo vysloveno s částečnou (a v řádu několika procent i s úplnou) znělostí.

Podobně tomu je tak i u neznělých hlásek před sonorami. V této skupině bylo neznělých hlásek realizováno více než 75 % a procento zcela znělých hlásek je zde ze všech skupin nejnižší.

Naopak skupina znělých hlásek před sonorami obsahuje nejvyšší procento znělých realizací, ačkoliv je to stále jen 15 %. Více než 55 % hlásek v této skupině navíc bylo realizováno jako neznělé hlásky.

Nejméně neznělých hlásek se objevilo v poslední skupině (znělé před znělými hláskami), a sice přibližně 50 %. Znělých je pak v této skupině necelých 10 %, zatímco částečně znělých je zde nejvíce ze všech skupin (přibližně 40 % hlásek).

Největší správnost výslovnosti se tedy vyskytla ve skupinách před sonorami – neznělé hlásky před sonorami mají nejnižší znělost, a naopak znělé hlásky před sonorami mají největší procento hlásek kategorizovaných jako zcela znělé. Neznělé hlásky před neznělými (skupina, jež zahrnuje také hlásky, u kterých mělo dojít k asimilaci znělosti ze znělé na neznělou), mají nejvíce neznělých hlásek, zatímco znělé hlásky před znělými (opět skupina, kde docházelo k asimilaci znělosti – z neznělé na znělou), tak vysokého procenta znělých hlásek nedosahuje. Dokonce i když připočteme k hláskám znělým hlásky částečně znělé, získáme stále výsledek okolo 50 % oproti 70 % neznělých ve skupině neznělé-neznělé. Tím se tedy potvrzují výsledky poslechové analýzy, které ukázaly, že mluvčí nejméně aplikovali asimilaci znělosti právě před znělými hláskami.

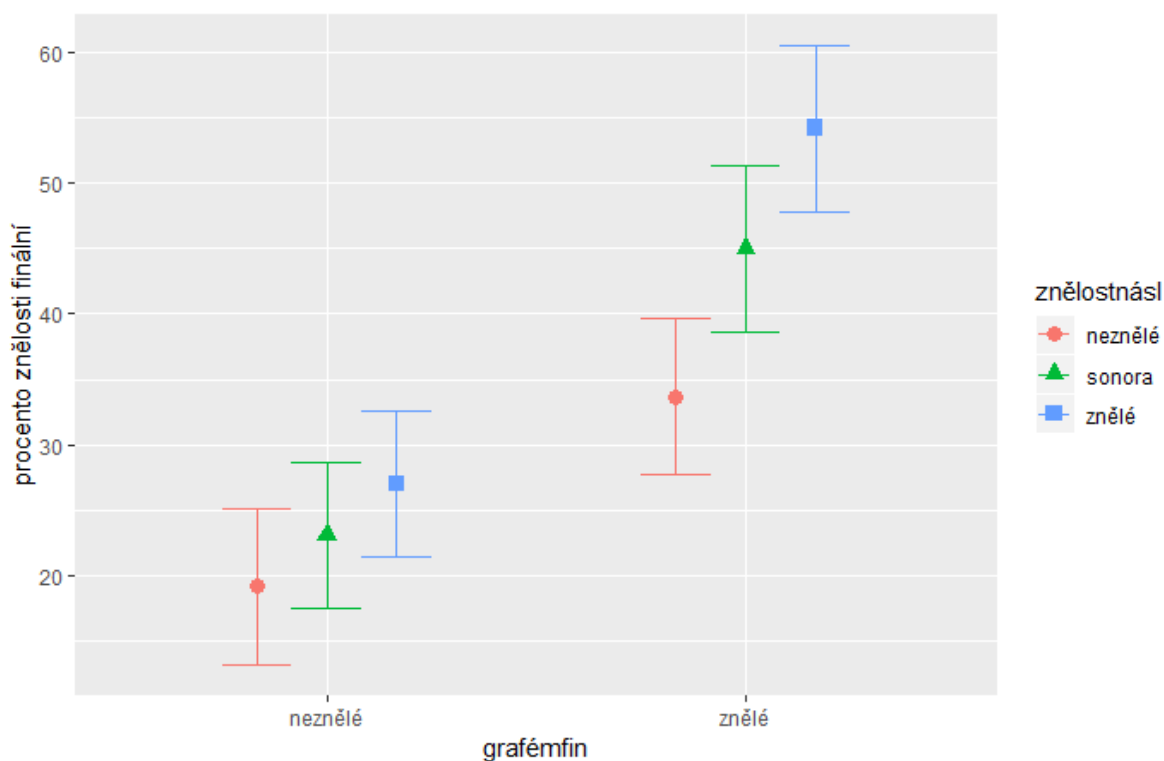
6.4.2. Hlásky přes hranici slov

V této kapitole se zaměříme na ty fráze, v nichž byly zkoumány finální hlásky (respektive grafémy) v závislosti na hláskách iniciálních v následujících slovech. Pro tento účel jsme museli změnit i používané označení z hlásky finální na grafém finální, jelikož bylo nutné oddělit ty hlásky, v nichž dochází k změně znělosti od těch, které se v daném kontextu nemění.

V grafech se budou objevovat následující kombinace:

- Neznělý grafém před neznělou hláskou (např. *poklop kanálu*)
- Neznělý grafém před sonorou (např. *deset nožů*)
- Neznělý grafém před znělou hláskou (např. *rtuť byla*)
- Znělý grafém před neznělou hláskou (např. *přijď sám*)
- Znělý grafém před sonorou (např. *jelikož neměl*)
- Znělý grafém před znělou hláskou (např. *přijď zítra*)

Z akustické analýzy jsme získali tyto výsledky procentuální míry znělosti finálních hlásek (Obrázek 31).

Obrázek 31: Procentuální znělost zkoumaných hlásek přes hranici slov.

Obrázek 31 je důkazem, že ani přes hranici slov nebyla asimilace znělosti ve většina vyslovených hlásek aplikována správně. V následujících odstavcích se budu věnovat těm kategoriím, které byly podle výsledků vysloveny v souladu s ortoepickými pravidly českého jazyka, zároveň okomentuji i ty, u nichž došlo k chybám.

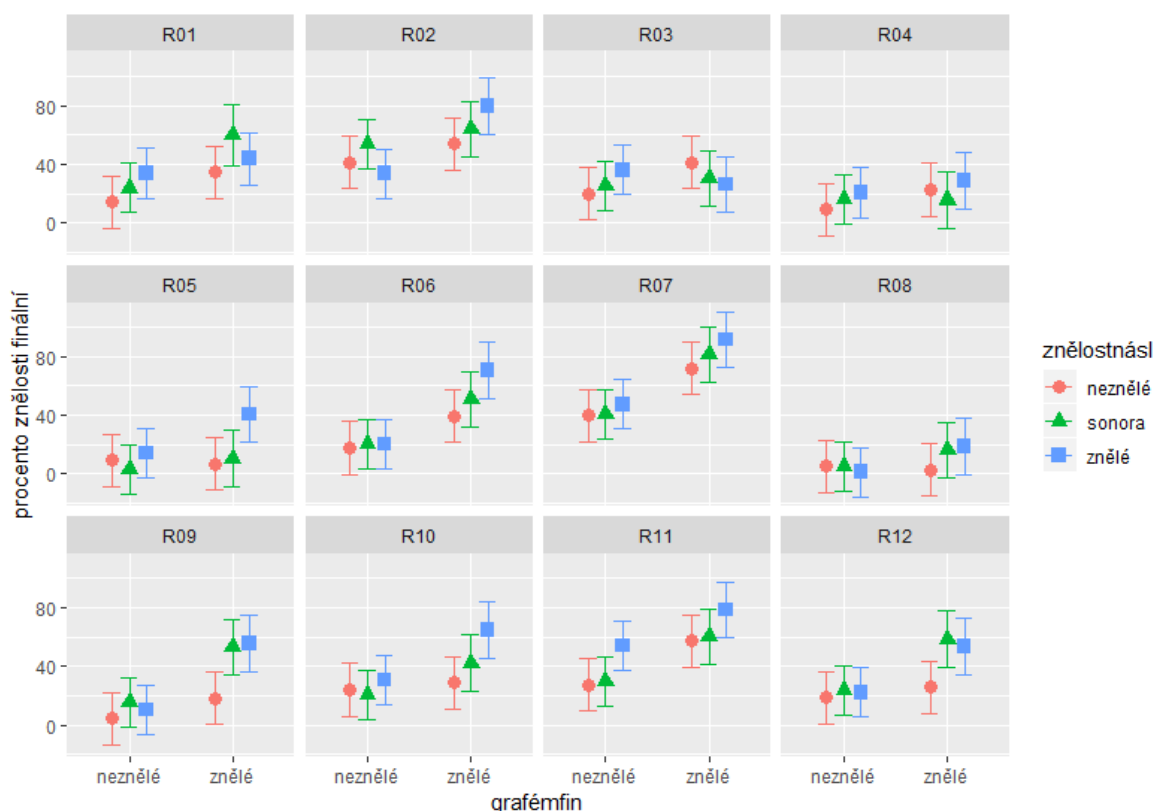
Správně vysloveny byly hlásky v kategorii neznělá-neznělá, jelikož dosahují pouze max. 25% míry znělosti. Dále je uspokojivě nízká míra znělosti u hlásek neznělých před sonorami, kde tedy opět nedochází k žádným hláskovým změnám. Tato kategorie byla vyhodnocena znělou do necelých 30 %. Další kombinace hlásek, jež byla podle výsledků vyslovována se správnou tendencí, jsou znělé před sonorami. Zde by opět podle pravidel výslovnosti k žádným hláskovým změnám docházet nemělo, avšak znělost se v této kategorii pohybuje pouze přibližně na hranici 40-50 %. A logicky nejvíce znělé jsou hlásky reprezentovány znělým grafémem, které předchází znělou hlásku. Ty byly vysloveny s nejvyšší mírou znělosti, která průměrně dosahuje asi 55 %.

Problematická situace nastává u případů kombinace neznělého grafému před znělou hláskou a opačně, tedy znělého grafému před neznělou. Tyto kombinace byly pro náš výzkum klíčové, jelikož právě v nich dochází k zásadní hláskové změně, k asimilaci znělosti. Máme-li

ve slově neznělou hlásku reprezentovanou neznělým grafémem následovanou znělou hláskou, měla by se první hláška přizpůsobit a být vyslovena s plnou znělostí, stát se tedy znělou hláskou. Jak ale v grafu vidíme, neznělé před znělými byly vysloveny pouze s mírou znělosti do necelých 35 %. K aplikování pravidel asimilace znělosti před znělými hláskami tedy v nahrávkách příliš nedocházelo. Přesto je zde viditelná tendence k vyšší míře znělosti, tyto neznělé hlásky jsou tedy o něco znělejší, než ty zcela neznělé (před neznělými a sonorami).

K výrazné asimilaci znělosti nedocházelo ani u hlásek, jež jsou reprezentovány znělým grafémem a následuje po nich neznělá hláska. Znělost těchto hlásek by měla nabývat výrazně nižších hodnot – v ideálním případě stejných jako kombinace neznělý grafém – neznělá hláska. U našich mluvčích tomu tak však není. Přesto je zde tendence k nižší míře znělosti patrná, znělé hlásky před neznělými nabývají hodnot do 40 % znělosti.

Nyní se blíže podíváme na to, jak dopadli v akustické analýze hlásek přes hranici slov jednotliví mluvčí (Obrázek 32).

Obrázek 32: Procentuální znělost zkoumaných hlásek přes hranici slov pro jednotlivé mluvčí.

V následujícím popisu opět, stejně jako u výsledků hlásek uvnitř slova pro jednotlivé mluvčí, vyberu zajímavé jevy, které se v analýze objevují, a ty okomentuji. Překvapivě se u některých mluvčích výrazně objevuje tendence k asimilaci znělosti, která však v celkovém hodnocení byla průměrem zcela skryta.

Většina účastníků výzkumu (až na několik výjimek – např. R2 či R7) vyslovila neznělé hlásky před neznělými a před sonorami v rozmezí do 40 % znělosti. Také znělé hlásky před znělými byly (kromě R1, R3 a R12) vysloveny s nejvyšším procentem znělosti ze všech skupin hlásek. Dále se pokusím popsat individuální tendence jednotlivých mluvčích.

První mluvčí zaujme tím, že hlásky v kombinacích neznělá-znělá (ortoepicky by mělo být znělé) a znělá-neznělá (mělo by být neznělé) realizoval s přibližně stejnou mírou znělosti, a to přibližně 20-50 % znělosti. Jako nejznělejší skupina hlásek jsou u R1 překvapivě znělé před sonorami, ne znělé před znělými, jak tomu je u většiny respondentů. K asimilaci znělosti tedy u R1 do jisté míry dochází, ale není to jev příliš výrazný.

U druhého mluvčího je zajímavé, že hlásky neznělé před znělými se vyznačují ještě nižší mírou znělosti než neznělé před neznělými. Tendence k asimilaci zde tedy není patrna ani náznakem, ba naopak, místo vyšší míry znělosti jsou hlásky ještě více desonorizovány.

Respondent číslo tři neukázal mezi neznělými hláskami žádný výrazný jev, jenž by se neshodoval s obecnými tendencemi jako v Obrázku 31. Avšak u tohoto mluvčího je neobvyklá míra znělosti u znělých hlásek. Ty hlásky, u nichž většina respondentů bez problému dosahuje až 70% znělosti, zde mají pouhých cca 50 %. Tento mluvčí má tedy silnou tendenci znělé hlásky desonorizovat, ačkoliv to nelze říci o těch hláskách, v nichž vyžadujeme uplatnění asimilace znělosti. Ty mají ze znělých hlásek znělost nejvyšší.

Podobné projevy vidíme i u následujícího mluvčího (R4), jehož výsledky se liší v hodnotách obecně (jsou nižší než u R3 v průměru přibližně o 10 %) a navíc v jedné skupině hlásek – znělé před znělými nabývají nejvyšší hodnoty znělosti ze všech hlásek, ačkoliv jen o několik málo procent.

Pátý respondent jako jeden z mála zcela desonorizoval znělé hlásky před neznělými, správně tedy uplatnil pravidlo asimilace znělosti. Tyto hlásky jsou znělé asi do 30 %, podobně jako všechny ostatní neznělé hlásky ve všech kombinacích (zde tedy chybné neuplatnění asimilace znělosti před znělými hláskami) a také znělé před sonorami. Výrazně nejvyšší znělosti dosáhly hlásky v kombinaci znělá-znělá, stejně jako u většiny ostatních.

Šestý a sedmý mluvčí přesně kopírují obecné tendence popsané v Obrázku 31 pouze s tím rozdílem, že R7 dosáhl průměrně vyšších hodnot míry znělosti. U něj je také patrná malá tendence k asimilaci znělosti před znělými hláskami.

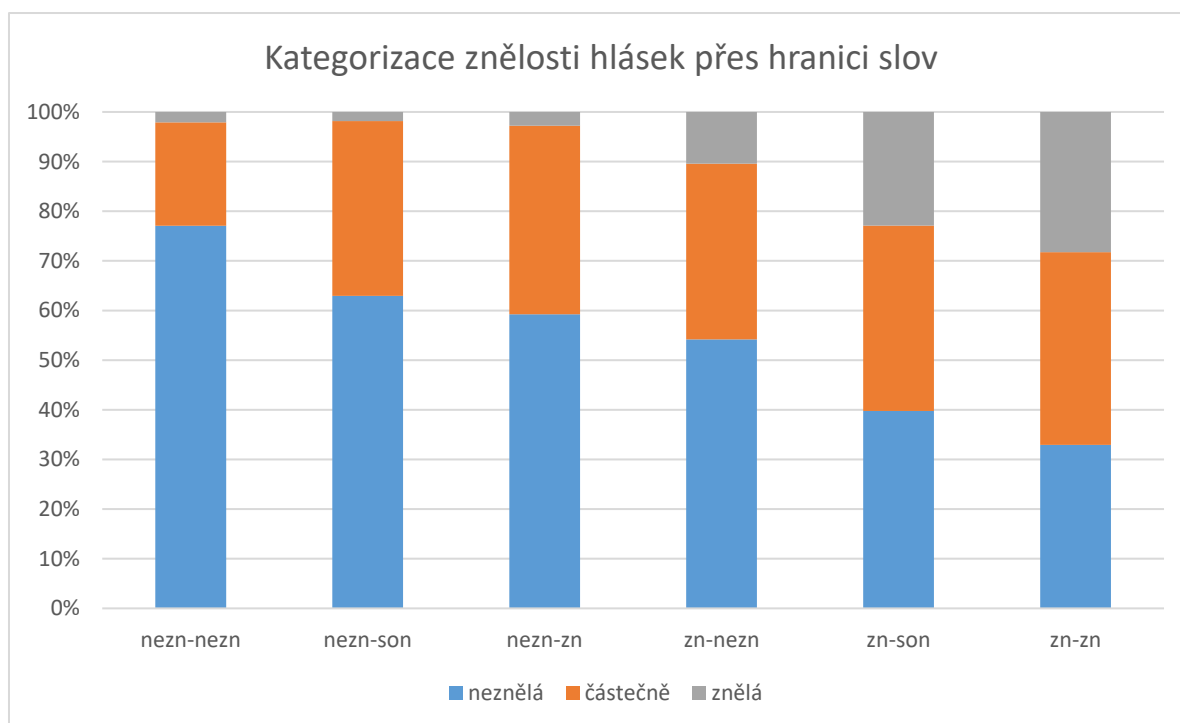
Respondent č. 8 má výsledky velmi zajímavé – celkově dosahuje maximálně 40% znělosti. Obě skupiny hlásek, v nichž by mělo docházet k asimilaci znělosti, byly vysloveny přibližně stejně zněle (cca do 20 %). Znělé hlásky tedy byly desonorizovány podle pravidel asimilace znělosti, naopak neznělé hlásky, jež měly být vysloveny s vyšší mírou znělosti, mají znělost ještě nižší.

Mluvčí číslo 9 prokazuje značnou schopnost aplikovat asimilaci znělosti na znělé hlásky před neznělými, tedy ztrátu znělosti. Obdobné výsledky vidíme i u mluvčích č. 10 a 12. Tito mluvčí však neuplatňují druhý typ asimilace, tedy z neznělých na znělé (u R10 vidíme jen nepatrnou tendenci k vyšší míře znělosti).

Respondent číslo 11 je jediný, který výrazněji uplatňuje asimilaci znělosti před znělými hláskami, což ovšem není v souladu s poslechovou analýzou, jelikož v té byl R11 vyhodnocen jako účastník s nejnižší mírou uplatnění asimilace znělosti. Akustická analýza však odhalila, že neznělé hlásky před znělými byly vysloveny až s přibližně 70% mírou znělosti.

Po detailním popisu výslovnosti zkoumaných hlásek přes hranici slov u jednotlivých mluvčích se můžeme podívat obdobně jako u předchozí skupiny hlásek na kategorizaci, tedy jak lze vyhodnotit jednotlivé hlásky na škále neznělá – částečně znělá – znělá. Opět zde musíme upozornit, že v grafu (Obrázek 33) se neobjevují kombinace hlásek, nýbrž kombinace grafém – hláska, jelikož zde musíme oddělit ty situace, při nichž dochází k asimilaci znělosti. Hlásky jsou rozděleny do těchto kategorií:

- neznělý grafém před neznělou hláskou (nezn-nezn)
- neznělý grafém před sonorou (nezn-son)
- neznělý grafém před znělou hláskou (nezn-zn)
- znělý grafém před neznělou hláskou (zn-nezn)
- znělý grafém před sonorou (zn-son)
- znělý grafém před znělou hláskou (zn-zn)

Obrázek 33: Graf. Kategorizace znělosti hlásek přes hranici slov.

Největší poměr neznělých hlásek (téměř 80 %) bylo vysloveno ve skupině neznělé před neznělými. Tato skupina má také nejmenší počet znělých i částečně znělých.

Druhá skupina s největším počtem neznělých realizací byly neznělé před sonorami, zde neznělých hlásek bylo necelých 65 %, takže v této skupině hlásek bylo dosaženo 65% správnosti. Zbylé hlásky byly povětšinou realizovány jako částečně znělé, znělých zde bylo zanedbatelné minimum.

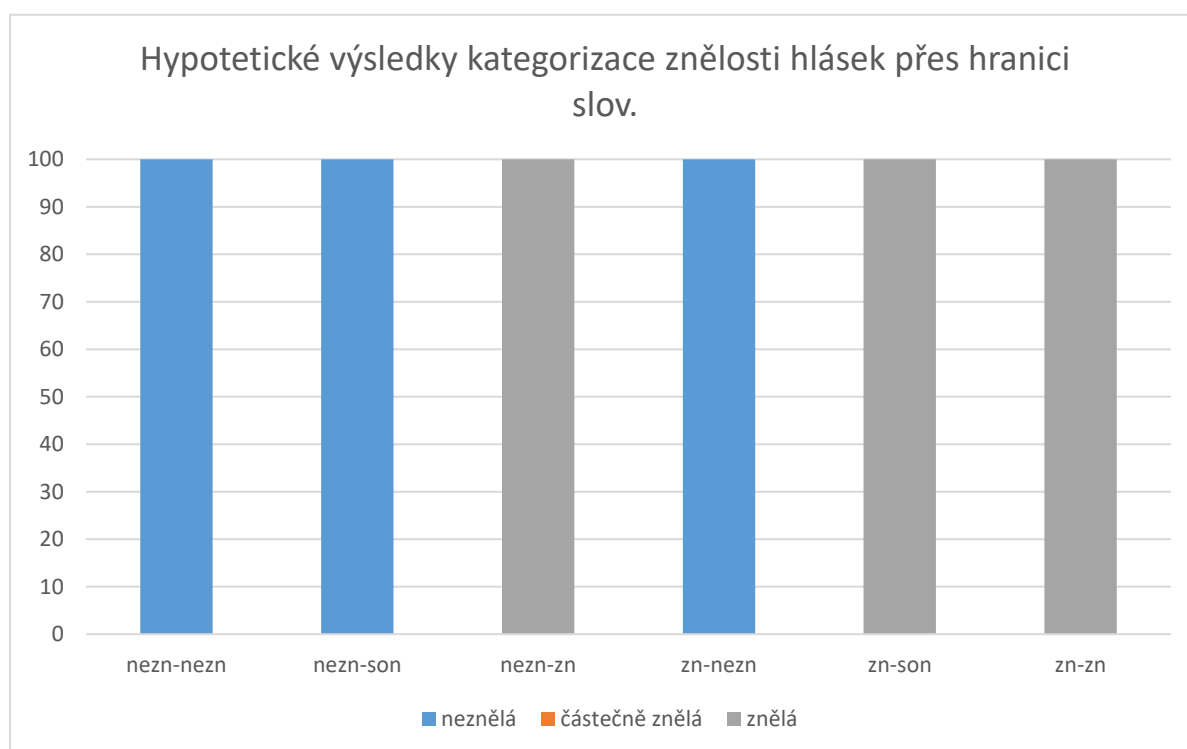
Neznělé hlásky před znělými, které reprezentuje třetí sloupec v grafu, by správně měly být realizovány jako zcela znělé, mělo by zde dojít k asimilaci znělosti z neznělé na znělou. To ale graf neprokázal. Většina hlásek (okolo 60 %) bylo vysloveno jako neznělé a pouhých několik procent bylo vysloveno jako znělé. V této skupině je tedy největší míra chybovosti ve výslovnosti.

Další skupinou, v níž podle ortoepických pravidel dochází k hláskovým změnám, je skupina hlásek znělých před neznělými. Zde by znělé hlásky měly ztratit svou znělost a stát se neznělými. Tento princip byl realizován v přibližně 55 % případů, zatímco 10 % hlásek si zachovalo svou znělost. K asimilaci znělosti zde tedy dochází ve více než polovině případů.

Znělé před sonorami a znělé před znělými hláskami by si měly zachovat svou plnou znělost. V první skupině si znělost zachovalo přibližně 20 % hlásek, ve druhé okolo 30 %.

Poměr znělých hlásek je v těchto skupinách tedy výrazně vyšší než u ostatních a zároveň se zde objevuje nejnižší míra hlásek neznělých (mezi 30 % a 40 %).

Pro srovnání výsledků naší analýzy s ortoepickou výslovností rodilých Čechů byl vytvořen následující graf (Obrázek 34), který ukazuje, jak by měly vypadat hypotetické ideální výsledky kategorizace znělosti hlásek přes hranici slov.

Obrázek 34: Graf. Hypotetické výsledky kategorizace znělosti hlásek přes hranici slov.

Výsledky výslovnosti hlásek přes hranici slov se shodují s výsledky hlásek uvnitř slova. Nejlépe respondenti uplatňují asimilaci znělosti před hláskami neznělými, před znělými hláskami je asimilace znělosti nedostatečná. Pokud bychom do skupiny neznělých hlásek před znělými počítali jako správné realizace hlásky, jež byly kategorizovány jako částečně znělé, dosáhneme tak přibližně 40 % správných realizací. Neznělých realizací před neznělými hláskami je tak stále o 15 % více.

6.4.3. Shrnutí

Výsledky akustické analýzy ukázaly několik poznatků. Prvním z nich je, že respondenti měli problém realizovat hlásky s plnou znělostí. Pouze několik málo procent hlásek bylo vysloveno se znělostí více než 90 %, abychom je mohli označit za plně znělé.

Dále z analýzy vyplývá, že realizace neznělých hlásek a také asimilace znělosti před neznělými hláskami byla úspěšná. Jak u hlásek uvnitř slova, tak přes hranici slov, bylo u těch hlásek, jež měly být neznělé, dosaženo nejvyššího procenta neznělých realizací. Taktéž před sonorami si tyto hlásky svou „neznělost“ zachovaly.

Nejproblematictější se podle výsledků jeví asimilace znělosti před znělými hláskami. Jak v poslechové analýze, tak v akustické analýze byla u hlásek, jež by se z neznělých měly změnit na znělé, odhalena nejvyšší míra chybovosti. Můžeme však pouze odhadovat, proč tomu tak je. V učebnicích, jež byly z hlediska výkladu a procvičování výslovnosti v této práci analyzovány, se o tomto typu asimilace vůbec nemluví. Vždy učebnice poukazují pouze na ztrátu znělosti neznělých hlásek, což je pravděpodobně z percepčního hlediska změna výraznější než z neznělé hlásky na znělou. Zde tedy vidím zásadní nedostatek ve výslovnosti oslovených respondentů.

Ze získaných dat se tedy v následující kapitole pokusím vytvořit didaktický plán pro učitele na procvičování výslovnosti s důrazem na asimilaci znělosti.

7. Didaktický plán nácviku asimilace znělosti

Na základě získaných dat o tom, jak angličtí rodilí mluvčí aplikují asimilaci znělosti v češtině, vznikl pracovní list (Příloha 1), jenž slouží učitelům a studentům k nácviku právě této složky výslovnosti. Pracovní list může sloužit jako doplňkový materiál k učebnici. Neklade si za cíl vysvětlovat pravidla asimilace znělosti, nýbrž navrhnout zajímavé formy procvičování výslovnosti a transkripce. Materiál je rozdělen na několik částí:

- Asimilace znělosti na úrovni slova
- Asimilace znělosti s prepozicí
- Asimilace znělosti přes hranici slov
- Znělost před sonorami
- Komplexní procvičování

V první části pracovního listu studenti rozdělí konsonanty *p, b, s, š, ž, z, v, f, k, g, ch, h, t, d, t', d'* na znělé a neznělé. Zde by učitel měl nabídnout pomůcku těm žákům, kteří nejsou zdatní v lingvistice a nevědí, co znamenají termíny znělé a neznělé hlásky. Jednou z pomůcek je, že při vyslovení hlásky si dá student prsty nebo dlaň na hrdlo (případně na temeno hlavy) a pokud při vyslovení hlásky cítí vibrace, hláska je znělá. Samozřejmě je nutné kontrolovat, zda vyslovují hlásku správně. Je možné hlásky dát do jednoduchého kontextu s vokálem, aby byla hláska plně vyslovena.

Po rozdělení souhlásek přichází na řadu neutralizace znělosti na konci slova a asimilace znělosti před neznělými souhláskami. Ve druhém cvičení spojují žáci slovo s jeho transkripcí (transkripce je zjednodušená, odvozená od českého pravopisu). Zde si žáci uvědomí, jak se liší psaná forma od výslovnosti – například *lev* a transkripce [lef], nebo *fotbal* a [fodbal]. Instrukce žáky nabádá k tomu, aby slova četli nahlas. Ve cvičeních se záměrně objevuje transkripce česká, jelikož studenti nemusí nutně být seznámeni s transkripcí IPA, a tudíž tento systém práci ulehčuje.

Další aktivita vyzývá k tomu, aby v uvedených slovech (např. *svatba, všichni, někdo* atd.) studenti podtrhli ta písmena, která se vyslovují jinak, než jak se píšou. Po identifikaci hlásek, které podléhají asimilaci, čtou slova nahlas.

Poslední cvičení v této sekci je založeno na opačném principu než cvičení 2. Zde jsou uvedeny transkripce ([t'ěšký], [fchot] apod.) a studenti k nim mají napsat slova, jež se v transkripci ukrývají.

Druhá sekce pracovního listu je věnována předložkám neboli prepozicím. První tři cvičení jsou založena na stejném principu: studenti rozdělují předložková spojení do dvou sekcí (znělá – neznělá), podle toho, jak danou předložku vyslovujeme. Jde o předložky *v*, *z*, a *k*. Po předložkách vždy následují pouze párové souhlásky (neuvádím zde sonory, neboť těm je věnováno samostatné oddělení). V poslední aktivitě týkající se předložek studenti píšou transkripci předložek v předložkových spojeních. Na příklad ke spojení *pod stolem* napíšou do předtištěných hranatých závorek [pot]. Objevují se zde předložky *pod*, *před*, *nad*, *od*, *přes* a *bez*.

Další sekci, asimilaci znělosti přes hranici slov, otevírá aktivita, v níž studenti rozhodují o znělosti podtržených písmen/hlásek. Příkladem můžou být první dvě slovní spojení:

- a. Peš šel Z / N
- b. Peš běžel Z / N

Fráze se vždy objevují ve dvojici, ne vždy však musí jedna realizace být nutně znělá a jedna neznělá. Objevují se také dvě neznělé či dvě znělé varianty, aby nebylo možné výsledky předvídat.

Následující aktivita je první z aktivit, jež vyžadují určitou dávku kreativity ze strany studentů. V ní totiž musí studenti vymyslet slovní spojení, v nichž dochází k předem určeným hláskovým změnám. Konkrétně jde o tyto hláskové změny:

- a. S → Z _____
- b. T → D _____
- c. K → G _____
- d. B → P _____
- e. Š → Ž _____

K této aktivitě by neškodilo použít jako pomůcku karty s hláskami z prvního cvičení (rozdělení hlásek na znělé a neznělé), aby je studenti mohli kombinovat a vizuálně si slova představit (dát vedle sebe písmeno S jako poslední písmeno prvního slova a jednu ze znělých hlásek jako první písmeno slova následujícího). Důležité v této aktivitě je nehledět na gramatiku, jelikož ta v tomto momentu není předmětem učení. Je možné, že slovní spojení nebudou příliš smysluplná, ale to také není cílem této aktivity. Důležité je, že studenti pochopili princip hláskových změn a kombinatoriky znělých a neznělých hlásek.

Poslední cvičení asimilace přes hranici slov je skládání vět. V levém sloupci jsou první slova z vět, ve pravém pak zbytek věty. Úkolem je spojit věty tak, aby dávaly smysl, a rozhodnout, jak vyslovujeme finální hlásky prvních slov v závislosti na kontextu. Poté studenti věty nahlas přečtou.

Předposlední část pracovního listu se věnuje znělosti před sonorami. V první řadě se studenti seznámí se sonorami a rozhodnou, zda jsou tyto hlásky znělé či neznělé (opět lze využít pomůcku s vibrací hlasivek v hrdle či na temeni hlavy). Poté následuje upozornění, že sonory asimilaci znělosti nevyvolávají. Druhé cvičení tudíž představuje páry slovních spojení, v nichž se vyskytují párové souhlásky před stejnou sonorou.

S Janou X z Jordánska

V létě X flaška

Zmatený X smát se

Žralok X šrouby

Tlak X dluh

Důraz je zde tedy kladen pouze na výslovnost. Zvláštní pozornost by učitel měl věnovat tomu, zda studenti znělé hlásky vyslovují s dostatečnou znělostí, ne pouze desonorizované. Opět můžeme kontrolovat znělost přiložením ruky na hrdlo či temeno hlavy.

Poslední segment pracovního listu nabízí 3 cvičení ke komplexnímu procvičování nabytých poznatků o asimilaci znělosti. V prvním cvičení jsou připraveny fráze, slovní spojení a jednoduché věty k fonetické transkripci. Druhé cvičení pak uplatňuje princip opačný, k transkripci studenti píšou text, jenž se v hranatých závorkách skrývá.

Poslední cvičení pracovního listu je didaktická hra, kterou jsem nazvala „Města“ (Příloha 2). Tuto hru lze uplatnit na jakýkoliv jev, jenž se objevuje v párovém kontrastu (např. vidové dvojice, rozdíl mezi použitím předložek *do* a *na* apod.). Princip této hry je následující: na herním plánu se student prstem (nebo pouze ve své představivosti) posouvá podle toho, zda je ve slovním spojení zkoumaná hláska vyslovena jako znělá či neznělá. Ke hře je tedy nutné si připravit trojice frází, slov či slovních spojení, jež budou mít studenti před sebou (lze také psát na tabuli, ale to není příliš časově efektivní). Jako příklad uvedeme následující trojici:

Oběd – k doktorovi – y garáži

Na konci slova *oběd* je hláska neznělá, tudíž se student na plánu z políčka „Start“ přesune doprava na pole „1“. Ve frázi *k doktorovi* je předložka vyslovena jako znělé [g], dalším krokem je tedy šipka doleva a prostřední pole s číslem „2“. Poslední frázi je předložkové spojení *v garáži*, v němž vyslovujeme opět znělé [v], na hracím poli tedy jdeme doleva na pole „Ostrava“. Všichni hráči by se měli na konci kola ocitnout na poli se stejným městem. Poté je nutné projít všechny kroky a vysvětlit, proč a jakým směrem se hráči měli po plánu pohybovat.

8. Závěr

Hlavním tématem této práce byla asimilace znělosti v češtině u rodilých mluvčích angličtiny. V první části práce byly popsány české a anglické souhlásky právě se zaměřením na znělost a také řečové procesy, které probíhají v obou jazycích, opět s těžištěm v námi zkoumané asimilaci znělosti. Popsána byla i specifika procesu osvojování druhého jazyka, což je proces, kterým prochází všichni účastníci výzkumu. Dále jsme teoreticky popsali, jaké faktory mohou mít vliv na osvojení zvukové stránky cizího/druhého jazyka a na výraznost cizineckého přízvuku. V neposlední řadě teoretická část nabízí analýzu několika učebnic češtiny pro cizince z hlediska jejich zaměření na výklad a procvičování námi zkoumaného jevu.

Praktická část představila výzkum, jehož se zúčastnilo 12 rodilých mluvčích angličtiny, kteří zároveň studují nebo v minulosti studovali češtinu jako cizí jazyk. Pro účely výzkumu vznikl soubor slov a slovních spojení, která respondenti nahráli a která byla pak podrobena dalšímu zkoumání. Z poslechové analýzy jsme získali základní přehled o tom, jak úspěšní byli respondenti ve výslovnosti všech zkoumaných hlásek (jak těch, kde by mělo dojít k asimilaci, tak těch, u nichž ke změnám nedochází), a také jak dobře uplatňovali asimilaci znělosti. Celková správnost výslovnosti se průměrně pohybovala okolo 70 %, asimilace znělosti byla však uplatněna pouze ve 46 % případů. Nejlépe mluvčí asimilovali před neznělymi hláskami (jak uvnitř slova, tak přes hranici slov), zde byla úspěšnost přibližně 71 %, zatímco asimilace před znělými hláskami (průměrně uvnitř slova i přes hranici slov) byla uplatněna pouze v necelých 20 % případů.

U jednotlivých mluvčích bylo možné vyzorovat jisté vlivy jednotlivých faktorů. Délka pobytu ani délka studia českého jazyka podle získaných výsledků zásadní vliv na správnost užití asimilace znělosti nemají, stejně tak vliv používané učebnice a motivace mluvčího mluvit správně česky nebyl prokázán. Co ale vliv na úspěšnost našich mluvčích ve výzkumu má, je jejich věk, počet dalších cizích jazyků, jež ovládají, a četnost užívání češtiny mimo lekce. Čím jsou mluvčí mladší, čím více jazyků ovládají a čím častěji používají cílový jazyk v běžné komunikaci, tím byli v užití asimilace znělosti úspěšnější.

Kromě poslechové analýzy byla na vzorku provedena i analýza akustická, jež měla za úkol zkoumané hlásky prověřit z hlediska přítomnosti základní frekvence, tedy určit, z kolika procent trvání je hláska znělá. Hlásky uvnitř slova a hlásky přes hranici slov zde byly zkoumány zvlášť kvůli tomu, aby bylo možné oddělit ty hlásky, u kterých musí dojít k hláskovým změnám. Výsledky analýzy jsme získali jak pro skupiny hlásek (neznělé a znělé v různých

kontextech), tak pro jednotlivé mluvčí. Nakonec byly hlásky kategorizovány na *neznělé – částečně znělé – znělé* podle procentuální znělosti. Z akustické analýzy jsme získali několik zajímavých poznatků. Mluvčí vyslovili celkově málo hlásek, jež by byly kategorizovány jako zcela znělé (tedy s přítomností F0 po 90 % trvání hlásky). Je možné, že tento výsledek má několik příčin, a sice že pro anglické rodilé mluvčí je znělost hlásek na těchto pozicích nepřirozená, případně zde teoreticky mohly hrát roli nedostatky technických podmínek výzkumu.

Dále bylo zjištěno, že mluvčí velmi dobře aplikují asimilaci znělosti před neznělými hláskami, jelikož je to pro ně vzhledem k mateřskému jazyku přirozené. Také neznělé hlásky před sonorami byly vysloveny s vysokou mírou správnosti. U neznělých hlásek docházelo k nejnižší chybovosti. Na opačném konci škály však stojí hlásky, jež by se měly z neznělých změnit na znělé vlivem asimilace znělosti. V obou analýzách tato skupina hlásek skončila s nejnižší úspěšností.

Na základě získaných dat byl v poslední kapitole této diplomové práce představen návrh didaktického plánu na procvičování asimilace znělosti. Vznikl soubor cvičení a her, jež učitelé mohou uplatnit ve svých vyučovacích hodinách, pokud chtějí zlepšit výslovnost svých studentů. Výzkum by mohl být rozšířen právě tímto směrem – bylo by zajímavé studenty nahrát a poté po určitou dobu s nimi procvičovat právě uplatnění asimilace znělosti v rámci klasické výuky. Po uplynulé době a sesbírání nových dat provést novou analýzu a zjistit, zda se jejich výslovnost zlepšila či nikoliv.

9. POUŽITÁ LITERATURA

- Bongaerts, T., van Summeren, C., Planken, B., & Schils, E. (1997). Age and ultimate attainment in the pronunciation of a foreign language. *Studies in Second Language Acquisition*, 19, 447–465.
- Brown, H. D. (1994). *Teaching Principles. An Interactive Approach to Language Pedagogy*. Englewood: Prentice Hall Regents.
- Cruttenden, Alan. *Gimson's Pronunciation of English*, 8th edition. London & New York: Routledge, 2014. ISBN: 978-0-415-72174-5.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics 6th Edition*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Cvrček, Václav. *Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví*. V Praze: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1743-5.
- DeKeyser, Robert M. (2000-12-01). "The robustness of critical period effects in second language acquisition". *Studies in Second Language Acquisition*. 22 (4): 499–533. ISSN 1470-1545.
- Duběda, Tomáš. *Jazyky a jejich zvuky: univerzálie a typologie ve fonetice a fonologii*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1073-6.
- Kelly, G. *How to Teach Pronunciation*. Harlow: Longman, 2000.
- Lew, R. (2002) Differences in the scope of obstruent voicing assimilation in learner's English as a consequence of regional variation in Polish.
- Piske, T., MacKay, I. R. A. & Flege, J. E. (2001). Factors affecting degree of foreign accent in an L2: a review. In *Journal of Phonetics*, 29, 191–215. Dostupné z: http://jimflege.com/files/Piske_MacKay_factors_affecting_JP_2001.pdf.
- Machač, Pavel a Radek Skarnitzl. *Fonetická segmentace hlásek*. 1. vyd. Praha: Epocha, 2009, 146 s. Erudica. ISBN 9788074250316.
- Palková, Zdena. *Fonetika a fonologie češtiny*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994, 366 s. ISBN 80-706-6843-1.
- Palková, Zdena. *Základní kurs české výslovnosti (pro cizince)*. 2. přepracované vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

Roach, Peter. English Phonetics and Phonology. Cambridge University Press, 1991. ISBN 0-521-40718-4.

Simon, E. (2010). Phonological transfer of voicing and devoicing rules: evidence from L1 Dutch and L2 English conversational speech. *Language Sciences*, 32(1), 63–86.

Skarnitzl, Radek, Pavel Šturm a Jan Volín. Zvuková báze řečové komunikace: fonetický a fonologický popis řeči. V Praze: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3272-8.

Skarnitzl, Radek. Znělostní kontrast nejen v češtině. Praha: Epoque, 2011. Erudica. ISBN 978-80-7425-113-9.

Skarnitzl, Radek, Pavel Šturm. Voicing Assimilation in Czech and Slovak Speakers of English: Interactions of Segmental Context, Language and Strength of Foreign Accent. in: *Language and Speech 2017*, Vol. 60(3) 427–453. © The Author(s) 2016

Smith, C. L. (1997) The devoicing of /z/ in American English: effects of local and prosodic context, *Journal of Phonetics*, 25, 471–500.

Šebesta, K. a kol. (2014). Druhý a cizí jazyk: osvojování a vyučování. Terminologický slovník. Praha: Filozofická fakulta.

Analyzované učebnice

Holá, Lída. Český krok za krokem 1: Czech step by step 1 : A1-A2. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-129-0.

Holá, Lída. Český krok za krokem 1: A1-A2 : pracovní sešit. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-133-7.

Holá, Lída. New Czech step by step. [5. vyd.]. Praha: Akropolis, 2012. ISBN 978-80-7470-019-4.

Holá, Lída, Pavla Bořilová a Zdena Malá. Český krok za krokem 2: Czech step by step 2. Praha: Akropolis, 2014. ISBN 978-80-86903-92-7.

Boccou Kestránková, Marie. Čeština pro cizince: úroveň B2 : [vhodná pro všechny národnosti]. Brno: Edika, 2013. ISBN 978-80-266-0178-4.

Boccou Kestřánková, Marie, Dagmar Štěpánková a Kateřina Vodičková. Čeština pro cizince: úroveň A1 a A2. Brno: Edika, 2017. ISBN 978-80-266-1187-5.

10. SEZNAM PŘÍLOH

1. Pracovní list
2. Hrací plán „Města“

Příloha 1 – Pracovní list

ASIMILACE ZNĚLOSTI NA ÚROVNI SLOVA

1. Rozdělte konsonanty na znělé a neznělé:

p, b, s, ž, š, z, v, f, k, g, ch, h, t, d, t', d'

znělé	neznělé

2. Spojte slova a jejich transkripce. Čtěte nahlas:

A. lev	1. [fodbal]
B. klub	2. [strařit]
C. fotbal	3. [fstávat]
D. vstávat	4. [zastáfka]
E. ztratit	5. [lef]
F. zastávka	6. [klup]

3. Podtrhněte písmena, která vyslovujeme jinak, než je píšeme. Čtěte nahlas:

- SVATBA
- VŠICHNI
- NĚKDO
- HEZKÝ
- KAMARÁD
- JAROSLAV
- NÁVŠTĚVA

4. Napište, jaká slova jsou napsána v transkriptu (někdy více možností). Čtěte nahlas:

- [let] = _____
- [řešký] = _____

3. [fchot] = _____

4. [otpočívát] = _____

5. [pohátka] = _____

ASIMILACE ZNĚLOSTI S PREPOZICÍ

1. Rozdělte slovní spojení podle toho, jak vyslovujeme prepozici. Čtěte nahlas:

v klubu, v pátek, v pět hodin, v hospodě, v práci, v galerii, v zahradě, v Praze, v České republice

[v]	[f]

2. Rozdělte slovní spojení podle toho, jak vyslovujeme prepozici. Čtěte nahlas:

z Kanady, z Thajska, z Vietnamu, z Chorvatska, z Prahy, z Brna, z Dánska, z Číny, z Hondurasu

[z]	[s]

3. Rozdělte slovní spojení podle toho, jak vyslovujeme prepozici. Čtěte nahlas:

k doktorovi, k Simoně, k zastávce, k Přemyslovi, k Šimonovi, k Žižkovu, k Honzovi, k babičce

[g]	[k]

4. Napište, jak správně vyslovujeme tyto prepozice. Čtěte nahlas:

1. Pod stolem = []

2. Nad počítačem = []

3. <u>Před</u> hodinou = []	9. <u>Pod</u> židlí = []
4. <u>Od</u> kamarádky = []	10. <u>Před</u> školou = []
5. <u>Před</u> garáží = []	11. <u>Nad</u> zámkem = []
6. <u>Bez</u> dědečka = []	12. <u>Přes</u> park = []
7. <u>Nad</u> Brnem = []	13. <u>Přes</u> hory = []
8. <u>Od</u> tchána = []	14. <u>Bez</u> tebe = []

ASIMILACE ZNĚLOSTI PŘES HRANICI SLOV

2. Rozhodněte, jestli podtržené hlásky vyslovujeme jako znělé nebo neznělé. Čtěte nahlas:

a. Pe <u>š</u> šel	Z / N
b. Pe <u>š</u> běžel	Z / N
c. Le <u>v</u> byl	Z / N
d. Le <u>v</u> spal	Z / N
e. Hra <u>d</u> Kokořín	Z / N
f. Hra <u>d</u> Bezděz	Z / N
g. Má <u>š</u> tip	Z / N
h. Má <u>š</u> hosty	Z / N
i. Obra <u>z</u> Dalího	Z / N
j. Obra <u>z</u> Picassa	Z / N
k. Kro <u>k</u> za krokem	Z / N
l. Kro <u>k</u> do domu	Z / N

3. Vymyslete slovní spojení, kde se na konci prvního slova takto změní hláska:

- a. S → Z _____
b. T → D _____
c. K → G _____
d. B → P _____
e. Š → Ž _____

4. Dělejte věty. Čtěte nahlas. Jak vyslovujeme poslední hlásky slov v levém sloupci?

Muž	začal studovat bakterie.
Had	krabic musí stačit.
Václav	tramvají se mi nechce.
Graf	zítra do práce brzy.
Deset	hrál na saxofon.
Biolog	se narodil v ZOO.
Jet	ti ukážu zítra na konferenci.
Přijď	Havel byl český prezident.

ZNĚLOST PŘED SONORAMI

1. Tyto hlásky jsou sonory. Rozhodněte, zda jsou znělé či neznělé.

m, n, ň, l, r, j

2. K asimilaci znělosti před sonorami NEDOCHÁZÍ. Přečtěte nahlas následující slovní spojení:

<u>S</u> Janou	X	<u>z</u> Jordánska
<u>V</u> létě	X	<u>f</u> laška
<u>Z</u> matený	X	<u>s</u> mát se
<u>Ž</u> ralok	X	<u>š</u> rouby
<u>T</u> lak	X	<u>d</u> luh

KOMPLEXNÍ PROCVIČOVÁNÍ

1. Napište transkripci těchto slov a slovních spojení. Čtete nahlas:

- a. V krku
- b. Václav Dvořák
- c. Už tři dny
- d. Neztrať brýle
- e. Od středy
- f. Musíš jet na západ
- g. Poklad na ostrově
- h. Nejhezčí
- i. Loď byla na moři

2. Napište, jaká slova a slovní spojení jsou napsána v transkriptu. Čtete nahlas:

- a. [dup je strom]
- b. [jdu z gabrielou]
- c. [tereska bude f práci]
- d. [gde je východ z hory]
- e. [spíž v hotelu]
- f. [musíme objed žižkov]
- g. [eliáš dává pozor]

3. Hra. Napište seznam slov a slovních spojení. Potom čtete spolužákům. Když je poslední hláska znělá, jdou všichni doleva, když je neznělá, jsou doprava. Na konci musí být všichni ve stejném městě.

Příklad:

oběd (Nez.) – k doktorovi (Zn.) – v garáži (Zn.) => Ostrava

Příloha 2 – Hrací plán „Města“

